

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1992

VILNIUS 1994

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1992

VILNIUS 1994

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

Год 1992

ВИЛЬНЮС ИЗДАТЕЛЬСТВО НАУКИ И ЭНЦИКЛОПЕДИИ 1994

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1992 metai

VILNIUS . MOKSLO IR ENCIKLOPEDIJŲ LEIDYKLA 1994

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė komisija:

V. MERKYS (pirm.), A. TYLA (pirm. pavaduotojas), A. EIDINTAS, V. KAZAKEVIČIUS,
V. MILIUS, L. MULEVICIUS I, G. RUDIS, R. STRAZDŪNAITĖ (sekretorė)

Redakcijos adresas:
T. Kosciuškos 30, 2600 Vilnius

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA

SVARBIAUSI 1992 M. LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTO MOKSLINĖS IR MOKSLINĖS ORGANIZACINĖS VEIKLOS REZULTATAI

1992 m. Lietuvos istorijos instituto mokslininkai vykdė 22 mokslines programas, iš jų 7 naujas, 8 tęsines, 7 baigiamąsias. Parengė 469,7 a. l. autorinių tekstų ir publikacijų rankraščių.

Baigtos programos:

„LDK valstybinės kilmės šaltiniai. I Lietuvos Statutas“. Programos vadovas E. Gudavičius. Tirta 1988—1992 m. Apimtis 34,8 a. l.

Lietuvos istorijos institutas kartu su Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto archeografų grupe sukūrė visų I Lietuvos Statuto nuorašų paleografiją ir kodikologiją, parašė tekstologiją ir įvedė nuorašų sistemą. E. Gudavičius atliko lietuvišką ir rusišką Statuto teksto vertimus: I—III ir V, VI skyrių su Slucko nuorašo papildymais, parašė komentarus. I Lietuvos Statuto komentarai padaryti analizuojant šio LDK įstatymų rinkinio straipsnių santykį su XVI a. pradžios Lietuvos teismų praktika, baltų teisės paminklais ir kaimyninių tautų teise. Atsižvelgiama į Lietuvos Statuto redaktorių siekimą sukurti vienišą valstybės teisės sistemą. Statuto tekstas parengtas publikuoti.

„Konstantinas Avižonis. Rinktiniai raštai. T. IV“. Programos vadovas A. Tyla. Rengta 1991—1992 m.

Zinomo lietuvių istoriko Konstantino Avižonio (1909—1969) rinktinių raštų tome sudėti enciklopedinio pobūdžio darbai. Didžiausią jų dalį sudaro straipsniai apie LDK administravimą, teisingumą, karinę tvarką bei struktūrą, atskiras tų struktūrų institucijas, pareigybes, pareigūnus. Skelbiamos įžymiausių politikos ir valstybės veikėjų biografijos, svarbiausi senosios istorijos šaltiniai, jų charakteristikos. Į rinkinį sudėti analogiški darbai, skirti Lenkijai ir Rusijai. Pozicijos anotuotos šaltinių ir literatūros nuorodomis. Pabaigoje pridėtas pavardžių ir geografinių pavadinimų vardynas, literatūros sąrašas. Spaudai parengė A. Gustaitė. Įteikta „Mokslo ir enciklopedijų“ leidyklai.

„Lietuvos valstybės atkūrimas 1918—1920 m. Programos vadovas A. Eidintas. Tirta 1990—1992 m. Autoriai: R. Laukaitytė, C. Laurinavičius, R. Miknys, E. Motieka, E. Vidmantas. Apimtis 10 a. l.

Darbe nagrinėjama tautos visuomeninio ir kultūrinio tapimo problemos, valstybės savarankiškumo idėjinės minties brendimas, ieškoma Lietuvos valstybingumo XX a. pradžioje ištakų. Daugiausia dėmesio skirta Lietuvos demokratų partijos veiklai 1902—1914 m., jos politinei programai, kurios šerdimi tapo Lietuvos savarankiškumo idėja, krikščionių demokratų partijos susidarymui ir veiklai, katalikų bažnyčios virsmui svarbiu lietuviškos veiklos centru, visų politinių srovių susitikimui 1905 m. Didžiajame Vilniaus seime, kuris suformulavo Lietuvos savarankiškumo klausimą. Pirmojo pasaulinio karo metais lietuvių politinė veikla telkėsi Vilniuje, parodyta sąveika su lietuvių politinėmis grupėmis Šveicarijoje, JAV, Rusijoje, Vilniaus centro veikla kaizerinės okupacijos sąlygomis, Lietuvos Tarybos sudarymas ir jos vaidmuo atkuriant valstybę. Paskelbta atskira Č. Laurinavičiaus monografija „Lietuvos—Sovietų Rusijos taikos sutartis 1920 m.“. Sutartis interpretuota ne kaip savarankiškas istorinis faktas, bet kaip sudėtinė Lietuvos valstybės atkūrimo dalis.

„Tragiškieji Lietuvai 1939—1940 metai“. Programos vadovė R. Zepkaitė. Tirta 1989—1992 m. Autoriai: G. Rudis, G. Vaskela, V. Zalys, R. Zepkaitė. Apimtis 15 a. l.

Kolektyvinėje monografijoje atskleidžiamos išorinės ir vidinės Lietuvos okupacijos priežastys. Parodytos svarbiausios Lietuvos užsienio politikos kryptys, Vokietijos ir Lenkijos siekimai pajungti Lietuvą savo politinei įtakai, Lietuvos vyriausybės tikslas bet kuria kaina išsaugoti valstybės nepriklausomybę, tam tikslui naudotos priemonės: vyriausybės lavravimas, politinių kontragentų prieštaravimų panaudojimas, nuolaidos, pastangos išsaugoti valstybę neutraliteto būdu. Daug vietos skiriama Molotovo-Ribentropo paktų ir prie jų pridėtų slaptųjų protokolų analizei, parodytas 1939 m. spalio 10 d. Lietuvos ir SSSR, Vilniaus ir Vilniaus srities grąžinimo ir savitarpio pagalbos sutarties ryšys su minėtais protokolais. Lietuvos ekonominės padėties analizė parodė, kad ne ūkio suirutė lėmė 1940 m. birželio įvykius. Nušviestos 1940 m. birželio 15 d. SSSR ultimatumo Lietuvai priežastys ir padariniai. „Minties“ leidyklai įteiktas dokumentų rinkinys „1939—1940 metai Lietuvoje“.

„Partijos ir politinės organizacijos Lietuvoje 1896—1990 m.“ Programos vadovė V. Kašauskienė. Tirta 1991—1992 m. Autoriai: A. Anušauskas, J. Bagušauskas, C. Bauža, D. Blažytė, A. Bubnys, R. Cepas, J. Jakaitienė, Z. Kriauciūnienė, V. Kučinskas, A. Liekis, M. Tamošiūnas, R. Zizas. Apimtis 61 a. l.

Parengti du straipsnių rinkiniai. „Politinės partijos Lietuvoje 1896—1940 m.“, kuriame nagrinėjamos Lietuvos socialdemokratų, Lietuvos valstiečių liaudininkų, Lietuvos krikščionių demokratų partijų, Lietuvių tautininkų sąjungos atsiradimo prielaidos, socialinė bazė, idėjiniai ir politiniai tikslai, šių partijų vieta ir vaidmuo visuomenėje. Rinkinyje „Paspriešinimo organizacijos Lietuvoje 1940—1952 m.“ nagrinėjama antisovietinių ir antinacinių organizacijų—Lietuvių aktyvistų fronto, Lietuvių nacionalistų partijos, Lietuvių fronto, Lietuvių vienybės sąjūdžio, Lietuvos laisvės armijos, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos, pasipriešinimo kovos politinių vadovybių—Tautos komiteto, Vyriausiojo lietuvių komiteto, VLIK'o organizacinės ir idėjinės ištakos, kūrimos principai, kovos tikslai, metodai ir priemonės. Atskleidžiami vidiniai rezistencijos jėgų prieštaravimai, atsiradę dėl skirtingo požiūrio į pokario Lietuvos valstybinę santvarką. Parengtas ir įteiktas spaudai dokumentų rinkinys „Nenugalėtoji Lietuva. Antisovietinis pagrindis. Kalba dokumentai“. Jis sudarytas iš 1949—1988 m. pagrindžio spaudos, išėjusių periodikos, asmeninių archyvų dokumentų.

„Lietuvos gyventojų deportacijos 1941 ir 1945—1952 m.“ Vadovas G. Rudis. 1992 m. Sudarė E. Grunskis, V. Kašauskienė, H. Sadžius. Apimtis 30 a. l.

Dokumentų rinkinys lietuvių ir rusų kalbomis, kuriame pirmą kartą skelbiami buvusių slaptųjų fondų, saugomų Lietuvos valstybiniame, Lietuvos visuomenės organizacijų, Lietuvos vidaus reikalų ministerijos, SSSR valstybinio Spalio revoliucijos archyvuose, dokumentai apie Lietuvos gyventojų trėmimus.

„Lietuvių etnografija. T. 2. Šeima ir šeimos papročiai“. Programos vadovas P. Kalnius. Tirta 1989—1992 m. Autoriai: J. Mardosa, P. Kalnius, R. Paukštytė, A. Vyšniauskaitė. Apimtis 17,9 a. l.

Kolektyvinėje studijoje tyrinėta miesto gyventojų šeima, kaimo ir miesto gyventojų papročiai. Miestiečių šeimos etnodemografinė raida XIX a.—XX a. pabaigoje nagrinėjama Rytų Europos demografinės situacijos kontekste, apibūdinti šeimos struktūriniai tipai, dydis, ryšių su kitataučiais ir tarpetinių vedybinių kontaktų raidos istorinės, politinės ir socialinės prielaidos. Analizuojamos vedybinės orientacijos Vilniaus krašte ir jų reikšmė asimiliacijai Rytų Lietuvos mišriose šeimose, etnodemografiniai ir etnokultūriniai tautiška mišrių santuokų padariniai. Vestuvės tyrinėtos kaip šeimą juridškai įforminanti ritualų sistema. Apžvelgta jų istorinė raida XVI—XX a., bendrieji ir regioniniai apeigų struktūros ypatumai ir kaita ryšium su Lietuvos kaimo bendruomeninių santykių siaurėjimu bei kitimu, su valstiečių šeimos formos, narių tarpusavio ir ypač turtinių santykių pasikeitimu. Gimtųjų papročiai apžvelgiami kaip draudimų, skatinimų, veiksmų, susijusių su naujo nario įvedimu į šeimą ir bendruomenę, visuma.

Archeologijos skyrius tyrinėjo ir žvalgė 15 svarbesnių archeologijos paminklų bei keliolika neaiškių objektų, R. Jarockis du mėnesius dalyvavo archeologiniuose kasinėjimuose Birkoje (Svedija). Pilių istorijos skyrius Vilniaus Zemutinėje pilyje ištyrė dalį

rūmų išorinio kiemo šalia pietinio korpuso, atidengtos ir architektūriškai ištirtos pietinio korpuso liekanos. Pradėti Medininkų pilies tyrimai.

Etnografijos skyriuje dirbo 15 ekspedicinių grupių. Surinkta medžiaga apie šeimą ir šeimos papročius (300 anketų, 150 pasakojimų lapų), etninę kultūrą tautinio atgimimo laikotarpiu (511 pasakojimo lapų, 357 piešiniai, 426 fotonuotraukos), apie kaimo bendruomenės papročius (983 pasakojimo lapai).

Instituto bendradarbiai paskelbė 16 veikalų, kurių bendra apimtis 211,34 sp. l., iš jų 8 monografijas, 5 straipsnių rinkinius, 3 dokumentų publikacijas. Paskelbė 117 straipsnių ir konferencijų tezių, iš jų 14 straipsnių — užsienio mokslinėje spaudoje.

Respublikos periodinėje spaudoje instituto bendradarbiai paskelbė 159 mokslo populiarinimo straipsnius, skaitė paskaitų visuomenei, dalyvavo RTV laidose, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir įvairių institucijų komisijų bei tarybų veikloje, rengė pažymas.

Instituto bendradarbiai skaitė paskaitų kursų aukštųjų mokyklų studentams ir doktorantams. Vilniaus universitete — E. Gudavičius, Z. Kiaupa, L. Mulevičius, E. Rimša, V. Zalys, Vytauto Didžiojo universitete: E. Aleksandravičius, R. Čapaitė, A. Eidintas, E. Gudavičius, J. Kiaupienė, V. Merkys, R. Merkienė, V. Milius, L. Mulevičius, A. Vyšniauskaitė.

Lietuvos istorijos institutas 1992 m. organizavo 3 tarptautines konferencijas, iš jų paminėtinas simpoziumas „Lietuvos ir Lenkijos valstybių santykiai XX a. Vidurio Europos istorijoje: praeitis ir perspektyvos“, kuriame instituto darbuotojai perskaitė 11 pranešimų. Iš viso instituto bendradarbiai 44 tarptautinėse ir respublikinėse konferencijose perskaitė 103 pranešimus. 18 konferencijų vyko Vakarų ir Rytų Europos šalyse. 3 instituto bendradarbiai stažavosi užsienio šalių mokslo centruose: Naujausiųjų laikų istorijos skyriaus moksl. bendr. A. Bubnys — Varšuvos universiteto Orientalistikos institute, Archeologijos skyriaus moksl. bendr. G. Zabiela 4 mėnesius dirbo Švedijos muziejuose ir bibliotekose, direktoriaus pavaduotojas V. Zalys — Kembridžo universitete (Anglijoje).

1993 m. sausio 1 d. institute dirbo 154 etatiniai darbuotojai: 81 mokslinis bendradarbis, iš jų 1 akademikas, 2 nariai ekspertai, 9 mokslų daktarai, 38 mokslų kandidatai. Į Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvos istorijos instituto doktorantūrą priimta 15 doktorantų.

1992 m. balandžio 16 d. Lietuvos istorijos instituto direktoriumi išrinktas A. Tyla, balandžio 21 d. — direktoriaus pavaduotoju mokslo reikalams — V. Zalys.

T. Bairauskaitė

NAUJA LIETUVOS ISTORIJS INSTITUTO TARYBA

1992 m. balandžio 2 d. buvo sudaryta tokios sudėties Lietuvos istorijos instituto taryba: ist. m. dr. prof. V. Merkys (pirmininkas), ist. m. dr. prof. L. Mulevičius (pirmininko pavaduotojas), ist. m. kand. L. Vaitkunsienė (mokslinė sekretorė), ist. m. kand. E. Aleksandravičius, ist. m. kand. Č. Bauža, ist. m. kand. Z. Butkus, ist. m. dr. A. Eidintas, ist. m. kand. V. Kazakevičius, ist. m. kand. R. Merkienė, ist. m. dr. prof. M. Michelbertas, ist. m. kand. V. Milius, ist. m. kand. A. Nikžentaitis, ist. m. kand. G. Rudis, ist. m. dr. A. Tyla, ist. m. kand. L. Truska, ist. m. kand. V. Urbanavičius, ist. m. kand. V. Zalys.

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

KONFERENCIJA, SKIRTA VYSKUPUI MOTIEJUI VALANČIUI

1992 m. sausio 3 d. Vilniaus Šv. Jono bažnyčioje Vyskupo Motiejaus Valančiaus blaivystės sąjūdis kartu su Lietuvių katalikų mokslų akademija surengė konferenciją, skirtą Valančiaus asmenybės, jo plačiašakės veiklos ir šventumo bruožams išryškinti, o sausio 4 d. į Vilniaus savivaldybės rūmus rinkosi Blaivystės sąjūdžio 2-ojo suvažiavimo delegatai ir svečiai.

Konferencija prasidėjo šventomis Mišiomis, kurias atnašavo Vilniaus arkivyskupijos administratorius vyskupas J. Tunaitis, Panevėžio vyskupas J. Preikšas, Telšių kunigų seminarijos rektorius kanauninkas K. Gaščiūnas, monsinjoras J. Juodelis, kiti aukštieji dvasininkai. Pamaldose dalyvavo Siaurės Europos valstybių santūros ir blaivybės sąjungos tarybos generalinis sekretorius U. Volinas, kiti Blaivybės sąjungos svečiai. Čia buvo ir dauguma vyskupo Motiejaus Valančiaus blaivystės sąjungos kūrėjų bei vadovų, kurie daugiau kaip prieš dešimt metų įsteigė Vilniaus blaivininkų klubą „Sąjūdis“, atkakliai persekiotą, ilgai veikusį vos ne pagrindžio sąlygomis.

Pranešimus apie žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus gyvenimą, jo idėjų ir darbų svarbą konferencijoje skaitė: kun. P. Račiūnas MIC — „Motiejus Valančius — vyskupijos administratorius ir ganytojas“, Vilniaus universiteto doc. A. Bartkus perskaitė ir papildė kun. teol. dr. P. Puzaro pranešimą „Motiejaus Valančiaus asmenybės šventumo aspektai“, prof. A. Vaitiekūnienė — „Literatūrinis Motiejaus Valančiaus palikimas“, kapitulos kanauninkas K. Gaščiūnas — „Blaivininkų veikla Telšių vyskupijoje“, Blaivystės sąjungos tarybos prezidiumo pirmininkas inž. J. Kančys — „Vyskupas Motiejus Valančius lieka gyvas blaivystės sąjungoje“ ir Blaivystės sąjungos tarybos prezidiumo narys inž. J. Tonkūnas — „Motiejaus Valančiaus blaivystės draugijos šių dienų Lietuvoje“.

Konferencija baigėsi įspūdingu labdaros koncertu, kurį atliko didysis arkikatedros choras ir berniukų choras „Ąžuoliukas“.

J. A. Galvonaitė

IŠKILMINGAS VASARIO 16-OSIOS 74-ŪJŲ METINIŲ MINĖJIMAS

1992 m. vasario 14 d. Lietuvos mokslų akademijos didžiojoje salėje įvyko iškilminga konferencija, skirta Lietuvos valstybės atkūrimo dienai — Vasario 16-ajai. Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo LMA viceprezidentas V. Statulevičius. Paskui buvo perskaityti šie pranešimai: ist. m. dr. A. Tylos — „Lietuvos valstybės atkūrimas“, ist. m. kand. J. Bagušausko — „Vasario 16-oji Lietuvoje sovietiniais laikais“, akademiko Just. Marcinkevičiaus — „Vasario 16-oji ir mes“.

Po konferencijos Mokslų Akademijos mišrus choras, vadovaujamas doc. V. Četkausko, surengė koncertą, pritaikytą šiai iškilmingai progai. Pirmą kartą buvo atlikta kompozitoriaus V. Vanagaičio specialiai šiai šventei skirta daina.

A. Tyla

PAMINĖTOS MYKOLO SLEŽEVIČIAUS 110-OSIOS GIMIMO METINĖS

Lietuvos istorijos instituto Naujausiųjų laikų istorijos skyrius (vadovas ist. m. kand. G. Rudis) 1992 m. vasario 21 d. Lietuvos mokslų akademijos posėdžių salėje surengė Mykolo Sleževičiaus 110-ųjų gimimo metinių minėjimą.

Minėjimą įžanginiu žodžiu pradėjo ist. m. dr. V. Kašauskienė. Pranešimus skaitė: ist. m. kand. J. Jakaitienė — „M. Sleževičius — Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos pirmininkas“, ist. m. kand. G. Sargažis — „M. Sleževičius ir Lietuvos kariuomenė“, ist. m. kand. Z. Butkus — „M. Sleževičiaus vyriausybių Baltijos politika“, asp. L. Rožukas — „M. Sleževičiaus 1926 m. vyriausybės reforma“, advok. K. Lipėika — „M. Sleževičiaus vaidmuo kuriant nepriklausomos Lietuvos advokatūrą“, advok. A. Dziegoraitis — „M. Sleževičius — įžymus nepriklausomos Lietuvos advokatas“, menotyrininkas V. Maknys — „M. Sleževičius — kaip meno veikėjas“.

Pasisakymuose kalbėta dėl M. Sleževičiaus atminimo jamžinimo.

Č. Laurinavičius

VILNIAUS UNIVERSITETO ARCHEOLOGŲ IR ETNOGRAFŲ KONFERENCIJA

1992 m. kovo 12 d. Vilniaus universiteto Archeologijos ir etnologijos katedra bei Lietuvos archeologijos draugija surengė konferenciją, kurioje buvo aptartos 1991 m. Vilniaus universiteto bei kitų įstaigų archeologinės ir etnografinės ekspedicijos. Perskai-

tytą 11 pranešimų: stud. E. Šatavičiaus—„Pasienių I (Vilniaus raj.) ankstyvojo mezolito stovyklavietės tyrinėjimų 1991 m. rezultatai“, stud. T. Ostrausko—„Saliūnės (Švenčionių raj.) akmens amžiaus stovyklavietės tyrinėjimai 1990—1991 m.“, stud. D. Brazaičio—„Papiškių (Vilniaus raj.) durpyno gyvenvietės tyrinėjimai“, asist. A. Merkevičiaus—„Archeologiniai tyrinėjimai Stanaičiuose (Vilkaviškio raj.) 1991 m.“, prof. M. Michelberto—„Paragaudžio (Silalės raj.) pilkapynas“, moksl. bendr. A. Astrausko—„Marvelės (Kauno raj.) kapinyno tyrinėjimai“ ir vyr. dėstyf. A. Luchtano—„Archeologiniai tyrinėjimai Kernavėje (Sirvintų raj.) 1991 m.“.

4 pranešimus skaitė Universiteto etnografai: asist. V. Ciubrinskas—„Zemaičių nacionalinio parko regiono etnografiniai bruožai“, stud. R. Cernius—„Tradicinė žvejyba Platelių ir aplinkiniuose ežeruose“, stud. V. Gaurytė—„Krikštynų papročiai Platelių apylinkėse“, stud. D. Svidinskaitė—„Kalendorinių apeigų relikvų fiksacija 1991 m. ekspedicijose“. Konferencijoje dalyvavo svečių: archeologų, muziejininkų, etnografų iš Lietuvos istorijos instituto, Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus, Lietuvos dailės akademijos bei Marijampolės kraštotyros muziejaus. Konferencijos pabaigoje susirinkusieji klausinėjo prelegentus, diskutavo, sprendė įvairius klausimus.

A. Luchtanas

LIETUVOS ŽURNALISTŲ DRAUGIJOS 70-METIS

1992 m. balandžio 4 d. Vilniuje, Mokytojų namuose, įvyko Lietuvos žurnalistų draugijos jubiliejui skirtas iškilmingas susirinkimas. Tylos minute buvo pagerbtas bolševizmo ir nacizmo metais žuvusių spaudos darbuotojų atminimas. Konferencijos dalyvius pasveikino jo ekselencija S. Tamkevičius, AT deputatas E. Zingeris, Valstybės kontrolerius K. Uoka. Lietuvos žurnalistikos ir spaudos istorijai skirtus pranešimus perskaitė literatas V. Alekna—„Iš mūsų laikraštijos istorijos 1919—1940 m.“, istorikas V. Bubnys—„Antinacinės rezistencijos spauda 1942—1944 m.“, pokario rezistencijos dalyvė M. Kulišauskienė—„Žemaitijos krašto spauda“, AT deputatas A. Patackas—„Lietuvos katalikų bažnyčios kronikos laikotarpio spauda“, iš Vokietijos atvykęs prof. V. Natkevičius—„Pokario išėivijos spauda“, dailininkas V. Zukas—„Prarasto žodžio beiškant: atgimimo laikotarpio spauda“, Lietuvos žurnalistų draugijos vicepirmininkas V. Valiušaitis—„Žurnalistika, tradicijos, tęstinumas“.

Antroje konferencijos dalyje buvo sprendžiami organizaciniai klausimai: priimtas etikos kodeksas, išrinktas garbės teismas, papildyta Lietuvos žurnalistų draugijos valdyba.

A. Bubnys

II LIETUVOS ISTORIJS DRAUGIJOS SUVAŽIAVIMAS

1992 m. balandžio 11 d. Vilniuje, Lietuvos istorijos institute, įvyko II Lietuvos istorijos draugijos (LID) suvažiavimas. Į jį susirinko 62 draugijos nariai ir svečiai iš Vilniaus, Kauno, Panevėžio. Po trumpos etnografinio ansamblio programėlės suvažiavimas išklausė 3 pranešimus, priėmė draugijos įstatų pataisas ir išrinko naują valdybą.

LID valdybos ataskaitą—„Lietuvos istorijos draugijos veikla 1989—1992 metais“ perskaitė pirmininkas ist. m. dr. A. Tyla. Jis apžvelgė svarbiausius LID darbus, iškilusias problemas ir ateities planus (ataskaita paskelbta „Viltyje“ (1992 m.). LID valdybos narys J. Tumelis padarė pranešimą „Tauta—valstybė—istorija“, kuriame trumpai apžvelgė komplikuoatą Lietuvos Respublikos politinę padėtį ir istorikų uždavinius plačiais, sintetiniiais tyrinėjimais šviesti kaimynus ir Europą. A. Kulakauskas pranešime „Istorijos mokslas ir istorikų rengimo aukštojoje mokykloje problemas“ nagrinėjo LID galimybių ir istorijos dėstymo klausimus. Jis siūlė plėsti draugijos ryšius su visuomene: įtraukti daugiau istorijos dėstytojų, leisti populiarių periodinių leidinių.

Pranešimai sukėlė gyvas diskusijas, kuriose daugiausia kalbėtasi apie LID vietą visuomenėje, jos leidinio tikslus, aukštųjų mokyklų ir mokslo institucijų ryšius.

Suvažiavimui savo veiklos ataskaitas pateikė ir LID vietos skyrių atstovai J. Brazauskas (Panevėžys) ir A. Morkūnas (Kaunas). Susirinkusieji buvo supažindinti su revizijos komisijos, patikrinusios draugijos finansinę būklę, aktu (ji disponuoja

244,50 rb kapitalu). Buvo priimti kai kurie įstatų pakeitimai, iš jų svarbiausi — LID subordinacija Lietuvos istorijos institutui, padidintas nario ir stojamasis mokestis (iki 30—50 ir 10 rb).

Suvažiavimas išrinko į naują, gerokai mažesnę LID valdybą: V. Merkį (kiek vėliau valdybos posėdyje jis išrinktas pirmininku), A. Tylą, L. Mulevičių, B. Dundulį, Z. Butkų, J. Kiaupiенę, R. Laukaitytę, V. Milių, V. Mariengolcą, I. Valikonytę. Į revizijos komisiją išrinkti A. Eidintas, R. Žepkaitė, V. Aleksiejūnas. II LID suvažiavimui baigus darbą, jo dalyviai kartu nusifotografavo.

R. Laukaitytė

LIETUVOS IR BALTARUSIJOS TYRINĖTOJŲ SUSITIKIMAS

Mintis aptarti LDK valstybingumo pobūdį kilo Londono universitete baltarusių ir anglų istorikų, Baltarusijos praeities ir jos kultūros tyrinėtojų pasitarime 1992 m. vasario mėn. Anglų baltarusistai išreiškė nerimą dėl ne visai sklandžių dabartinių Lietuvos ir Baltarusijos santykių. Buvo pabrėžta, jog trečiosios jėgos mėgina panaudoti padėtį savo interesams, supriešinti abiejų tautų praeitį, o tai gali pakenkti visai Europai. Todėl buvo nutarta Minske surengti tarptautinį susitikimą prie apskrito stalo „Baltarusija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“.

Susitikimas įvyko gana greitai — tų pačių metų balandžio 6—7 d. Jo tikslas buvo pirmiausia pasiekti sutarimą pačių baltarusių istorikų požiūryje į LDK. Todėl į susitikimą nepakviesti lietuvių ir ukrainiečių istorikai, o tiktai „neutralūs“ mokslininkai iš Anglijos, Italijos, Lenkijos.

Dviejų dienų diskusijas vainikavo balsų dauguma priimtas dokumentas (Падсумаванне), kuriame akcentuojama, jog visos tautos, dalyvaujančios politiniame, ekonominiame ir kultūriniame LDK gyvenime, pirmiausia baltarusiai ir lietuviai, yra istoriniai šios valstybės paveldėtojai. Dokumente siūloma LDK vadinti baltarusių—lietuvių valstybe.

Tarptautinės baltarusistų asociacijos, Lietuvos bei Baltarusijos istorijos institutų, Baltarusijos liaudies fronto ir Lietuvos Sąjūdžio iniciatyva 1992 m. birželio 19—20 d. Gervėčiuose (Astravo raj.) įvyko susitikimas, skirtas LDK. Jame dalyvavo Lietuvos ir Baltarusijos istorikai, archeologai, vienas kitas kalbininkas, literatūros tyrinėtojas, etnografas.

Susitikimo atmosfera buvo geranoriška, abi pusės nuoširdžiai siekė suprasti viena kitą. Istorines diskusijas prasmingai papildė A. Augulio surengta išvyka į lietuviškus kaimus.

Buvo sudarytos nuolat veikiančios istorikų komisijos ryšiams palaikyti bei susitikimams rengti.

A. Lapinskienė

ARCHEOLOGŲ KONFERENCIJA

Biržų krašto „Sėlos“ muziejus svingingai atvėrė duris respublikos archeologų jubiliejinei konferencijai, kurią 1992 m. gegužės 14—15 d. surengė Lietuvos istorijos institutas. Baltojoje pilies menėje susirinkusiesiems sveikinimo žodžius išsakė Biržų rajono deputatų tarybos pirmininkas V. Zurbas ir muziejaus direktorius A. Baublys.

Apie naujausius archeologinius atradimus kalbėjo 8 pranešėjai: A. Baublys (Biržų KM) — „Biržų senamiesčio archeologiniai tyrinėjimai“, A. Atgasis (Latvijos II) — „Drengeri-Cunkani kapinynas: žiemgalių istorijos problemos“, V. Juodagalvis (IEM) — „Užnemunė akmens amžiaus pabaigoje—žalvario amžiaus pradžioje“, L. Daugnora (LVA) ir A. Girininkas (LKPMT) — „Kretuono apyežerio gyvenviečių kaulo ir rago dirbinių paleosteologinė analizė“, L. Vaitkunskienė (LII) — „Dėl gyventojų migracijos geležies amžiaus Lietuvoje“, V. Kazakevičius (LII) — „Paslaptieji sėliai“, V. Aleksiejūnas (LII) — „Kitų valstybių monetos XVII a. Lietuvos pinigų apyvartoje (remiantis 1991 m. Trakų lobiu)“, A. Varnas (LII) — „Archeologiniai tyrinėjimai Verkių parke 1987—1991 metais“. Maloni staigmena buvo svečio iš Anglijos V. Gafnio (Gaffney) pranešimas apie geografinės aplinkos tyrinėjimų metodus.

Konferencijos dalyviai galėjo apžiūrėti „Sėlos“ muziejaus saugomas kultūrinės vertės, eksponatus erdvioje pilies salėje, išsamiau susipažinti su Biržų miesto ir pilies istorija. Baigiamoji programa dalis — ekskursija į Astravo dvarą ir Karvės olą.

Konferencijos proga išleista knyga „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1990—1991 metais“.

L. Vaitkunskienė

SKUODO SAVIVALDAI — 420 METŲ

1992 m. rugpjūčio 28—29 d. Skuode vyko renginiai, skirti Kulmo teisių suteikimo miestui 420-osioms metinėms pažymėti. Rugpjūčio 28 d. prie buvusios gimnazijos (iki 1944 m.), pastaraisiais metais — vaikų muzikos mokyklos, o dabar — muziejaus buvo iškilmingai atidengta memorialinė lenta gimnazijos steigėjams (kanauninkui Pranciškui Zadeikiui ir kitiems) pagerbti. Tuoj po to buvo atidarytas muziejus ir apžiūrėta laikina ekspozicija bei parodos: nuotraukomis ir jų reprodukcijomis atskleista muziejaus ir gimnazijos istorija, eksponuota etnografinių dalykų (net brikelis), dabartinių vietos tautodailininkų tekstilės, skulptūros, grafikos, tapybos darbų. Muziejaus salėje įvyko vokalinės ir instrumentinės muzikos koncertas.

Dabartinėje 1-ojoje vidurinėje mokykloje rajono tarybos pirmininkas V. Mačiulis mokyklos direktoriui įteikė raštą, kuriuo jai suteikiamas P. Zadeikio vardas, vestibulyje atidengta lenta su steigėjo reljefu ir įrašu, aktų salėje įvyko mokinių pasirodymas, kalbėjo mokytojai, buvę gimnazistai ir svečiai, supažindinta su gimnazijos istorija ir P. Zadeikio gyvenimu bei veikla.

Rugpjūčio 29 d. vaikų muzikos mokyklos salėje konferenciją, skirtą miesto 420 metų jubiliejui, pradėjo V. Mačiulis, sveikinimo žodį tarė vietos laikraščio „Mūsų žodis“ redaktorius J. Vyšniauskas. Pranešimus skaitė: Lietuvos istorijos instituto moksliniai bendradarbiai E. Meilus — „Skuodas XVI—XVIII amžiais“, E. Rimša — „Skuodo herbas“, V. Milius — „Satiškis Matas Untulis“, Lietuvos literatūros instituto moksl. bendr. R. Pakalniškis — „Poetas Henrikas Nagys Skuode“, vilnietis pedagogas J. Normantas — „Skuodo varpų istorija“. Kauno karo muziejaus direktorius S. Gečas pademonstravo ir pakomentavo filmą apie Apuolės piliakalnio kasinėjimus 1932 m., artistas iš Kauno A. Pupalaikis, vaizduodamas Don Kichotą, kupletu pasveikino Skuodą. Susirinkusieji aktyviai domėjosi pranešimais: kalbėjusieji sulaukė nemaža klausimų.

Po pietų prie Skuodo varpinės sienos atidengta lenta su varpų fundatorių pavardėmis, bažnyčioje atlaikytos Sv. Mišios, pašventinti Skuodo herbas ir vėliava. Iškilmingai lydimi šaulių ir dūdų orkestro, herbas ir vėliava nunešti į aikštę prie Mūro kryžiaus, kur Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas V. Landsbergis, pakalbėjęs apie dabartinę Lietuvos padėtį, įteikė juos miesto valdžios atstovams.

Miesto centre surengta tautodailininkų dirbinių bei prekių mugė, grojo dūdų orkestras, kaimo kapelos, vakare įvyko gegužinė.

V. Milius

PLUNGĖS SAVIVALDAI — 200 METŲ

1992 m. rugsėjo 6—8 d. Plungėje vyko šventiniai renginiai miesto savivaldos 200 metų sukakties proga. Į juos gražiai įsikomponavo rugsėjo 6 d. rajono valdybos kultūros skyriaus (ved. D. Malakauskienė) surengta mokslinė konferencija „Plungės savivaldai 200 metų“. Joje buvo perskaityti 8 pranešimai, kuriuose nagrinėjama Plungės miesto praeitis. L. Valatkienė (Telšiai „Alkos“ muziejus) aptarė dabartinėje Plungės teritorijoje esančius archeologinius paminklus ir čia aptiktus radinius. Z. Kiaupa (LII) XVIII a. pabaigos įvykių abiejų tautų Respublikoje kontekste nagrinėjo Plungės miesto savivaldos sukūrimo aplinkybes, jos įgyvendinimą ir reikšmę. A. Nedzelskis (M. K. Ciurlionio memorialinis muziejus Druskininkuose) emociingai ir įtikinamai papasakojo apie M. K. Ciurlionio ir S. Kymantaitės-Ciurlionienės 1909 m. Plungėje praleistas dienas ir išsiskyrimus, apie šių įvykių reikšmę menininko nuotaikoms ir kūrybai. D. Ka-

nas (VU) išsamiai kalbėjo apie Plungėje iki 1940 m. išleistas knygas ir tuo dar kartą parodė, kad kultūrinis gyvenimas Lietuvos Respublikoje vyko ne vien tik didesniuose centruose, kad jį buvo įsitraukę ir šviesūs provincijos žmonės, ir jų indėlis ženklus. Pranešėjas Plungės centrinei bibliotekai padovanojo vieną iš plungiškio leidėjo J. Zalos išleistų knygų ir kartu padarė pradžią senųjų Plungės leidėjų išleistų knygų rinkiniui. Tarsi pratęsdami senųjų savo pirmtakų kultūrinio darbo tradicijas, pranešimus perskaitė Plungės kraštotyrininkai. E. Ravickienė apžvelgė Plungės ir plungiškių gyvenimą šimtmečio keliuose, J. Bunka aptarė tragiško likimo Plungės žydų praeitį, daugiausia dėmesio skirdamas XX a. P. Grigola (Plungės centrinė biblioteka) su gausiais konferencijos klausytojais pasidalijo įdomia medžiaga apie Plungės apylinkių knygnešius. Z. Paulauskaitė (Plungės centrinė biblioteka), prisilietusi prie politiškai aktualios ir emociškai jaudinančios temos apie bolševikinį genocidą ir pasipriešinimo kovą Plungės apylinkėse, buvo mokslškai objektyvi ir preciziška; surinkusi gausenę medžiagą, žada pateikti išsamų ir mokslškai objektyvų tų sunkių metų vaizdą. Plungiškių pranešėjų dalyvavimas — džiuginantis reiškinys ir yra tarsi laidavimas, kad organizatorių ketinimai ateityje rengti tokias konferencijas bus įgyvendinti.

Z. Kiaupa

LIETUVOS ARCHEOLOGIJOS PARODA DUISBURGE

Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus Duisburgo kultūros ir miesto istorijos muziejuje surengė pirmą didesnę Lietuvos archeologijos parodą užsienyje (demonstruojama apie 550 archeologinių radinių). Gretimoje salėje eksponuojama apie 140 XV a.—XVII a. pirmosios pusės koklių iš Vilniaus Žemutinės pilies teritorijos kasinėjimų. Paroda atidaryta 1992 m. rugsėjo 10 d. ir veiks iki 1993 m. sausio 10 d., o pavasarį bus perkelta į Regensburgo muziejų Bavarijoje.

Duisburge išleistas gausiai iliustruotas, didelio formato katalogas „Archäologische Schätze aus Litauen“, kurio dalį teksto parašė Lietuvos istorijos instituto moksliniai bendradarbiai A. Kuncevičius ir A. Tautavičius.

A. Tautavičius

KONSTANTINO JABLONSKIO 100-OSIOS GIMIMO METINĖS

1992 m. rugsėjo 25 d. Lietuvos istorijos institute įvyko Lietuvos istorijos draugijos susirinkimas Lietuvos Mokslų Akademijos akademiko, įžymaus istoriko ir teisininko prof. Konstantino Jablonskio 100-osioms gimimo metinėms pažymėti. Jame dalyvavo istorikai, teisininkai, šeimos nariai bei giminės. Ta proga Mokslų Akademijos bibliotekos vestibulyje buvo surengta K. Jablonskio knygų ir rankraščių paroda.

Ižanginiame pranešime akademikas V. Merkys „Konstantino Jablonskio gyvenimas ir jo mokslinis palikimas“ apžvelgė svarbiausius mokslininko gyvenimo etapus ir plačiau apsistojo prie mokslinių darbų. K. Jablonskio mokslinė veikla reiškėsi dviejų politinių epochų sandūroje, kurios verpetuose sunku išsilaikyti principingam, sąžiningam ir nenuieiti lengviausiai prisitaikymo keliu. K. Jablonskis visą gyvenimą laikėsi nuostatos, jog istorija neturi nukrypti nuo objektyvios tiesos, neleistina ją pajungti politikai. Visa tai įrodė savo talentu, sąžiningu ir principingu darbu, nepaisydamas to meto sovietinių istorikų vadovų jo asmeniui ir darbui rodomo abejingumo bei nepalankumo. Akademiko išleisti moksliniai darbai, biblioteka, sukauptas didelis rankraščių fondas yra vertingas mūsų kultūros paveldas, kuriuo dabar naudojasi istorikai ir teisininkai, naudosis juo ir ateities kartos, kartu mokysis atsakomybės už istorinę tiesą, už savo tautą.

Instituto vyr. moksl. bendr. E. Banionis pranešime „Konstantinas Jablonskis kaip archeografas“ nušvietė dvi svarbiausias jo darbo kryptis — išblaškytų dokumentų rinkimą bei kaupimą Lietuvos valstybiniam archyvu ir tų dokumentų tyrinėjimą bei skelbimą. Pranešėjas nurodė, kad K. Jablonskis gerai žinojo Lietuvos istorijos šaltinius, kad tai buvo jo iš esmės mokslinio darbo tikslas. Jis nustatinėjo dokumentų autentiškumą, jų tikrumą ar netikrumą, kaip, kokiomis sąlygomis ir dėl ko atsirado vienas ar kitas raštas, kokią reikšmę turėjo aplinkiniams gyventojams ar platesnei visuomenei. Tai galėjo pasakyti gerai pasirengęs archeografas, išmanantis to meto teisės papročius,

antspaudus, datas, rašto ypatybes, senąsias kalbas, vardų ir pavardžių istoriją, vietovardžius, sąvokas bei akto formuliarą. Tad K. Jablonskis galėjo suvokti feodalizmo istorijos procesus su visomis esminėmis smulkmenomis, ir tai lėmė jo koncepcijų ir įrodymų pagrįstumą. Dokumentų nagrinėjimo ir jų rinkinių rengimo patirtis leido iki smulkmenų pažinti feodalines visuomenės socialinę-ekonominę struktūrą, jos luomus, bajorų ir valstiečių kategorijas, paprotinę teisę. Darbas su dokumentais taip pat leido jam parengti unikalią diplomatikos paskaitų kursą. E. Banionis siūlė išleisti J. Jablonskio iš lotynų ir kitų kalbų išverstus dokumentus, kurie yra Istorijos instituto bibliotekoje, ir pakartotinai išleisti vertingą knygą „Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje“.

Apie tėvą K. Jablonskį prisiminimais pasidalijo duktė Istorijos instituto vyr. moksl. bendr. dr. R. Jablonskytė-Rimantienė. Jos prisiminimai susiję su tėvu šeimoje. Tėvas vertino šeimą ir labai mylėjo vaikus, mokėjo poilsiauti: per atostogas su šeima daug keliavo, miškuose rinko vaistažoles, retesnius augalus, juos metrikavo ir sudarė didelį herbariumą, kuris vėliau, po jo mirties, buvo perduotas Mokslų Akademijos Botanikos institutui. Susirašinėjo su žymesniais Europos mokslininkais botanikais. Domėjosi ir Lietuvos grybais, žymėjo jų paplitimo arealą. Viena iš mėgstamiausių poilsio formų — ieškoti akmens amžiaus stovyklų, titnago dirbinių jose. Surinko daug įvairiomis kalbomis literatūros apie akmens amžių. R. Rimantienės nuomone, matyt, visa tai lėmė ir jos profesijos pasirinkimą. Tėvas buvo principingas, turėjo savo nuostatas, bet jų niekam nepiršo, buvo tolerantas, į diskusijas nesiveldavo, tačiau, paklaustas asmeniškai, visuomet aiškiai ir tvirtai pareiškėdavo savo principus ir politines pažiūras.

Atsiminimais pasidalijo ir vienas iš artimiausių K. Jablonskio mokinių — Vilniaus universiteto prof. M. Jučas. Jis teigė, jog K. Jablonskis yra kritiškosios krypties Lietuvos istoriografijos pradininkas. Išklausę šaltinių mokslo kursą, kurio pradžioje buvo pateikta aktų ir kitų dokumentų falsifikacijos apžvalga, studentai mokomi kritiškai mąstyti ir vertinti dokumentus. Studentams K. Jablonskis buvo didelis autoritetas.

K. Jablonskio mokslinio tyrinėjimo darbo ribos siekė nuo poleolito iki XVII a., į kurias įėjo svarbūs istoriniai įvykiai: Lietuvos statutų išleidimas, Valakų reforma, renesanso epocha, lietuviškos knygos pasirodymas ir kt. Jis viską buvo gerai išanalizavęs, ir jo parengtus iš minėtos problematikos kursus dėstytojai iki šiol naudoja. Akademikas buvo M. Jučo pirmųjų mokslinių darbų recenzentas ir pasirodė labai reiklus, tekdavo išgirsti: darbe nėra nieko nauja, be idėjos nedirsk spausdinti ir dirbk tol, kol bus tinkama spaudai. Tą akademiko reiklumą jis patyrė rengdamas dokumentų rinkinį „Lietuvos inventoriai XVII a.“ (V., 1962).

Kadangi K. Jablonskio mokslinis rankraštinis palikimas yra didelis (išrašai, dokumentų nuorašai, vertimai), tai M. Jučas kvietė juanuosius istorikus susidomėti palikimu ir rengti K. Jablonskio raštų rinkinius, t. y. tęsti akademiko darbą.

Antras buvęs K. Jablonskio mokinys archeologas doc. P. Kulikauskas su juo bendravo nuo 1936 m. ir apibūdino kaip ramų, tylų ir užsidariusį žmogų, didelį tolerantą, nereikšdavusį savo politinių pažiūrų, tačiau, susidarius sąlygoms, pasakydavusį savo principinį požiūrį atvirai ir garbingai. Klausytilis jo paskaitų buvo nelengva — reikėjo būti pasirėngusiam, kad suprastum, be to, skaitydavo tyliai. P. Kulikauskui su akademiku teko daug kartų dalyvauti archeologinėse išvykose į akmens amžiaus stovyklas, titnagauti. Jis mokė rinkti titnagus — ne tik jų dirbinius, bet ir skaldą. Kaip archeologui P. Kulikauskui buvo naudinga dirbti su K. Jablonskiu.

Prisiminimais pasidalijo buvęs K. Jablonskio aspirantas bibliografas prof. V. Zukas. Jis nurodė, jog, rengiant mokslinį darbą apie Lietuvos bibliografijos istoriją iki 1940 m., teko susidurti su dviem skirtingomis koncepcijomis dėl spaudos draudimo Lietuvoje, kurių spręsti buvo įtrauktas ir K. Jablonskis. Jis patarė bibliografui V. Zukui kritiškai vertinti autobiografijas, žiūrėti, kam ir kokiam tikslui buvo rašoma. V. Zukui teko po prof. K. Jablonskio mirties aprašyti jo biblioteką ir rankraščių fondą. Jis dirbo 10 mėnesių po 10 val. per parą, stebino fondo apimtis: rankraščiai, dokumentų originalai, fotokopijos, nuorašai, atvirukai, išrašai lietuvių, lenkų, lotynų, senąja gudų, vokiečių, rusų kalba, periodinių leidinių iškarpos, didelė biblioteka, surinkta iš apleistų dvarų bibliotekų, antikvariatų, herbariumai. Sukaupti istorijos šaltiniai rodo platų K. Jablonskio mokslinį akiratį ir didelius sumanymus, kurių tik dalį spėjo įgyvendinti. Tai didelis kultūros paveldas, juo naudojamės mes ir naudosis ateities kartos.

Buvęs K. Jablonskio aspirantas teisininkas prof. S. Vancevičius nurodė, jog K. Jablonskis Vilniaus universitete skaitė Lietuvos valstybės ir teisės istorijos kursą iki

XVII a., o dabar jis skaitas paskaitas studentams ta pačia tema, tik kitais laikotarpiais. S. Vancevičius patvirtino kitų kalbėjusiųjų nuomonę, jog, preciziškai neišsiaiškines istorinės tiesos, akademikas negalėjo nei rašyti, nei skelbti studentams. Jis įvertino didelį K. Jablonskio indėlį į valstybės ir teisės istoriją, atskleistus procesus, kai žodinė teisė virto paprotine, o vėliau ji suvesta į Lietuvos statutus. Pabėgusio bajoro ieškojo bajoras, o ne valdžios pareigūnas, žemę perleido žodžiu prie liudininkų sukirdami rankas, tai ir buvo feodalinės valstybės paprotinės teisės teisinis aktas. Visos paprotinės teisės normos veikė prižiūrimos pačių žmonių. K. Jablonskio suformuluotos koncepcijos dėl žemės nuosavybės teisinių normų, valstiečių ir feodalų nuosavybės teisių, skolų klausimo, žalos atlyginimo, baudų ir kt. yra svarbus įnašas į Lietuvos valstybės ir teisės istoriją ir teisininkams svarbios kaip tolesnių studijų atramos taškas.

Baigiamajame žodyje V. Merkys padėkojo visiems kalbėjusiems bei susirinkime dalyvavusiems giminėms ir svečiams, padėjusiems dar plačiau atskleisti akademiko K. Jablonskio unikalią asmenybę, jo plačius mokslinius interesus, papildyti žinias apie asmeninį gyvenimą.

P. Žostautaitė

LIETUVOS DIDŽIAJAI KUNIGAİKŠTYSTEI SKIRTA KONFERENCIJA VARŠUVOJE

1992 m. spalio 5—6 d. Varšuvoje vyko Lenkijos Mokslų akademijos Istorijos komiteto Lituanistinės komisijos posėdis tema „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė — dautiatė ir daugiarelinė valstybė“.

Komisijos pirmininkas prof. H. Visneris (Wisner) aptarė sukurtos komisijos uždavinius: koordinuoti Lenkijos mokslo centrų tyrimus, kaupiti informaciją apie juos Lenkijoje ir Lietuvoje, ieškoti svarbiausių problemų, tiriant galimybes bendrauti. Pristatė komisiją, joje dalyvauja Poznanės, Torūnės universitetų, Lenkijos MA istorijos institutų mokslininkai, tiriantys lituanistikos problematiką.

Posėdyje dalyvavo apie 20 mokslininkų.

Iš Lietuvos kaip kvietiniai svečiai dalyvavo Vilniaus universiteto Viduramžių istorijos katedros vedėjas prof. M. Jučas, Lietuvos istorijos instituto vyr. moksl. bendr. I. Lukšaitė, moksl. bendr. E. Meilus.

Prof. J. Bardachas (Bardach) (Varšuva) pranešime „Dviejų bažnyčių susitikimas (sandūra) Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“ analizavo katalikų, stačiatikių, protestantų tikybas išpažįstančiųjų teises. Nužymėjo gaires, kada pasiekta esminių susitarimų. Pranešimas padėjo pagrindus tolerancijos Lietuvos DK raidai apibūdinti.

Prof. M. Jučas pranešime „Patronato ir koliautoriaus teisė Lietuvos DK XVI—XVIII a.“ nagrinėjo, kaip formavosi bažnyčios turto nuosavybės teisė, teisė dalyvauti to turto valdyme bei parinkti kandidatus į kunigus ir kaip ši teisė buvo panaudojama katalikų, protestantų, unitų bei stačiatikių bažnyčių santykiuose.

Vyr. moksl. bendr. I. Lukšaitė (Vilnius) pranešime „Rašto ir interkalbos santykiai Lietuvos DK XVI—XVII a.“ analizavo rašto ir interkalbos santykių etapus, konstatavo, kad Lietuvos DK dalyje — etninėje Lietuvoje — nuo rašto pradžios XIV—XVI a. prasidėjo dvikalbystė, apibūdinama kaip diglosija, kai svetima kalba funkcionuoja tik apibrėžtoje sferoje, o XVII—XVIII a. dvikalbystė keitė savo pobūdį — tapo bilingvizmu, kai lenkų kalba ėmė funkcionuoti kaip interkalba ir rašto kalba. Dvikalbystė XIV—XVIII a. nebuvo apėmusi daugiau kaip 10—18% visų gyventojų, o baigėsi ji ne visiems sluoksniams ir ne vienu metu.

Dr. M. Jackiewiczus (Jackiewicz) (Olštinas) pranešime „Religinės problemos XVI—XVIII a. lietuvių literatūroje“ nagrinėjo senosios raštijos lietuvių kalba atsiradimo ir parengimo spaudai aplinkybes, tos literatūros ypatybes, visuomeninę ir kultūrinę reikšmę.

Moksl. bendr. E. Meilus (Vilnius) pranešime „Tolerancija ir sambūvis Žemaitijos kunigaikštystėje XVIII a.“, remdamasis Lietuvos miestelių apibūdinančia naujai į mokslo apyvertą įvedama dokumentacija, aptarė tautinių mažumų, ypač žydų, gyvenimo visuomenines sąlygas, jų ūkinę reikšmę ir galimybes gyventi savo bendruomenėmis. Konstatuota, kad dėl Lietuvos DK veikiančių įstatymų XVIII a. antrojoje pusėje žydai gyventi rinkosi Žemaitiją, kaip vieną iš tolerantiškiausių kraštų.

G. Blaščikas (Błaszczyk) (Poznanė) pranešime „Žemaičių vyskupystės dvasininkijos materialinis aprūpinimas“ apibūdino ekonominio vyskupijos pagrindo formavimo etapus, jo struktūrą, absoliutinius dydžius, palygino Žemaitijos katalikų dvasininkų turtus su Vilniaus vyskupijos turėtaisiais.

Po kiekvieno pranešimo vyko diskusijos, trukusios ilgiau nei patys pranešimai. Jose dalyvavo visi skaičiusieji pranešimas, prof. H. Visneris, prof. V. Armonas, dr. B. Makauskas, doc. A. Rachuba, prof. S. Aleksandravičius ir kt. Dr. V. Armonas siūlė rengti profiluotas bibliografijas.

I. Lukšaitė

LIETUVOS ISTORIKAI LIŪNEBURGE IR PARYŽIJE

Ką čia ir kalbėti — išsiveržėme, išplaukėme! Zinodami varganą mūsų padėtį, įvairių konferencijų rengėjai vis dar apmoka kelionės ir viešbučio išlaidas, tad noriai dalyvaujame susitikimuose su kitų šalių istorikais, tačiau šeimininkai mus renkasi patys pagal jiems pasiūlytas pranešimų temas — tai reikia žinoti. Taigi vien 1992 m. įvyko trys konferencijos su Vokietijos istorikais: Travemiundeje, Klaipėdoje, o spalio 16—18 d. — Liūneburge (netoli Hamburgo), kurią surengė Siaurės vokiečių kultūros institutas. Iš karto turiu pasakyti, jog su vokiečiais diskutuojame sklandžiai, nes, pateikusi jiems nežinomų faktų, kad pati Vokietija 1922—1923 m. ragino lietuvius kuo greičiau priglausti Klaipėdą (vis geriau nei Lenkijai!), itin karštų taškų pastebimai sumažėjo... Tad Liūneburge jau vyko pokalbis trimis temomis: istoriografija, šaltiniai ir lietuvių—vokiečių santykiai. Jų tyrimus Lietuvoje apžvelgė Alvydas Nikžentaitis bei Jūratė Kiaupienė (viduramžiai) ir Alfonsas Eidintas (XX a.), Nastazija Kairiūkštytė savo pranešimą skyrė vokiečių padėčiai Lietuvoje 1945—1960 m., o Česlovas Laurinavičius — Vilniaus klausimui 1919—1945 m. Gana panašiomis temomis (išskyrus gal Joachimą Tauberį, kalbėjusį apie Klaipėdos problemą 1919—1945 m.), darė pranešimus ir vokiečiai — pariteto principu. Kas be ko, vokiečių nuostabai, padiskutavome ir tarpusavyje, o aš buvau apstulbintas dėl dr. B. Frišo (Frisch) pastabos, kodėl neapžvelgiau... LSSR ir VDR istorikų darbų apie Vokietijos KP ir LKP istorinius ryšius. Tad neatrodo, kad Rytų Vokietijos marksistai pervertintų savo darbų tematiką ir jų šiandieninę reikšmę, o mes pasirodėme visai nebekreipia dėmesio į neseniai dar buvusius elitinius klausimus... Iš lietuvių išeivių atstovų kalbėjo Vincas Bartusevičius („Lietuviai Vokietijoje po II pasaulinio karo“), o visiems žinomas A. Hermanas (Hermann) — apie Lietuvos istorijos tyrimus VFR. Apskritai kolegiškai šiltoje aplinkoje nepastebėjau nei lygmens, nei praeities politinių klausimų vertinimų — disonansų, kurie smarkiai galėtų kenkti ateičiai.

Tuojuo po to dalis Liūneburge dalyvavusiųjų traukiniu išbildejo į Paryžių, kur spalio 23—25 d. XII Paryžiaus universitete įvyko pirmoji prancūzų—baltų konferencija „Baltijos rudens“ renginių serijoje. Finansavo ją Prancūzijos valdžia, o pagrindinė tema buvo Baltijos šalių nepriklausomybės problema 1918—1919 ir 1990—1991 m. Pranešėjai kalbėjo ne tik apie istoriją, bet ir apie ekonomiką, kultūrą, o sekcijoje nagrinėjo ir didžiųjų valstybių (Rusijos, Vokietijos, Prancūzijos) įtaką, Baltijos kraštų vienybės temą ir net... prastą veiklą dabartinės Latvijos užsienio reikalų ministerijos, kuri niekaip neįstengia atremti Vakaruose Rusijos skleidžiamos propagandos, jog latviai pažeidžia rusų teises. Konferencijoje dalyvavusi Latvijos užsienio reikalų ministerijos atstovą Artūrą Puga už tai gerai kiroti lietuvių atstovai. Kadangi latvių į Paryžių atvyko nel 16 (tik 6 estai ir 6 lietuviai, matyt, todėl, kad dar esame pernelyg kuklūs ir nepasisiūlome), tai protarpiais pasijusdavai lyg viešis kažkur prie Dauguvos krantų. Beje, teko paguost² latvius, kad, mūsų nuomone, ir Lietuvos užsienio reikalų ministerija dirba prastai. Estai atsakė griausmingu pritarimo kvatojimu.

Po politinės diskusijos Suomijos institute bendraisiais klausimais lietuvių „bloke“ A. Eidintas kalbėjo apie „prancūziškąjį lietuvį“ J. Gabri-Paršaitį, o madisonietis A. Senas (Senn) palygino diplomatinės ir politinės 1918 ir 1990 m. nepriklausomybės aplinkybes. Gal kiek padrikai 1990—1991 m. politinio Lietuvos atgimimo raidą išdėstė Rimantas Vėbra, Ekonomistė Jolanta Kriškovičienė nušvietė svarbiausias Lietuvos ekonomines kryptis, o Živilė Kriauciūnienė — lietuvių—prancūzų kultūrinius ryšius. Tuo lietuviškoji tematika ir būtų pasibaigusi, jeigu ne Vytautas Žalys, stipriai supliekęs baltų sąjungos nebuvimą (neefektyvumą) XX a. ir kartu sukėlęs įvairią latvių reakciją (Latvijos AT deputatas

Juris Bojaras staiga puolė lietuvių sąjūdininkų liniją dar sovietiniame parlamente — kodėl lietuviai iš jo išėjo ir nutraukė baltų ryšius su rusų demokratais ir atkakliai... gyrė Lietuvos KP už teisingą tautinę politiką sovietmečiu). Dar didesnį dėmesį sukėlė Paryžiuje leidžiamo lenkų žurnalo „Kultura“ atstovas J. Targalskis (Targalski), drąsiai išnaršęs lietuvių tradicines politines schemas (stereotipus) lenkų atžvilgiu, remdamasis tik „citatomis iš „Vorutos“ laikraštuko“. Vokietis J. Tauberis (Tauber) nebeiškętas tiesiai paklausė prelegentą, ar jis skaitęs politinį ar istorinį pranešimą? Lietuviai į J. Targalskio aktą solidarčiai nereagavo, ir tarsi paguoda buvo mūsų ambasados vadovo O. Balakausko ir P. Klimo pastebėjimai, jog su Lenkijos atstovais ir lenkais Paryžiuje santykiai yra geri, o J. Targalskis yra žinomas dėl prolietuviškos orientacijos ir net gavęs kažkada V. Landsbergio padėką...

Taigi visi dalyviai pasigedo Baltijos santarvės ir normalaus bendradarbiavimo, daliai jų labai pavojinga atrodė nematoma Maskvos ranka, o lietuviai konstatavo, jog lenkų pagalys bilda jų ratuose. Visi kaip suvažiavo, taip ir išsiskirstė su savo problemomis, tačiau paragavo varlių kojelių ir pirmą kartą pamatė Paryžių. Beliko tik nuoširdžiai padėkoti Prancūzijai ir konferencijos rengėjui E. Demui (Demm), beje, rašančiam ir Lietuvos istorijos tematika.

A. Eidintas

KONFERENCIJA „DANGIŠKIEJI SENOVĖS BALŲ SIMBOLIAI“

1992 m. spalio 26—27 d. „Zinijos“ draugijoje įvyko Kultūros ir meno instituto konferencija „Dangiškieji senovės baltų simboliai“. Pranešimus skaitė Lietuvos ir Latvijos mokslininkai.

Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo S. Juknevičius (Vilnius). Pranešimus skaitė: G. Beresnevičius (Vilnius) — „Dangiškasis raitelis“, B. Reidzanė (Ryga) — „Dangaus šviesuliai latviškų tekstų cikle apie šeimą ir giminaičius“, R. Merkienė (Vilnius) — „Auka Perkūnui XX a.: realijos ir simbolio sąsaja“, E. Usačiovaitė (Vilnius) — „Kai kurie ugnies simbolikos aspektai senojoje lietuvių kultūroje“, B. Vaska (Ryga) — „Dangaus ženklų ryšys su žemės derlingumo ženklais latgalių apyrankių ornamentuose“, B. Meisterė (Ryga) — „Perkūno funkcijos latvių folklore“, I. Narbutas (Vilnius) — „Perkūno simbolinis kontekstas senojoje lietuvių religijoje“, R. Baniūtė (Klaipėda) — „Senieji simboliai Beitų (Klaipėdos raj.) kapinyne“, A. Putelis (Ryga) — „Funkcinis ryšys tarp Aušrinės ir Mėnulio dainų rinkinyje „Latvju dainas“, A. Stravinskas (Vilnius) — „Saulės ir Mėnulio simbolių reikšmės tautosakoje ir lietuvių kryžiuose“, L. Klimka (Vilnius) — „Dangiškieji simboliai lietuviškų verpsčių raiziniuose“, A. Čepaitienė (Vilnius) — „Paukščiai lietuvių liaudies verpsčių drožyboje (XIX a. pabaiga—XX a. pradžia)“, J. Vaiškūnas (Vilnius) — „Sietynas lietuvių ir latvių etnokultūroje“, B. Mėžalė (Ryga) — „Žvaigždė latvių etnologijoje“.

Po pranešimų tyrinėtojai atsakė į klausimus. Diskusijose viešnia iš Latvijos B. Reidzanė, apibūdinama kai kuriuos pranešimus, pastebėjo, kad tarp lietuvių liaudies ornamentikos simbolių ir latvių tautosakos yra analogijų. Konferencijos pabaigoje E. Usačiovaitė informavo, jog pranešimų pagrindu numatoma išleisti leidinį.

A. Čepaitienė

BALTIJOS ŠALIŲ ARCHEOLOGŲ SIMPOZIUMAS DANIJOJE

Danijos Humanitarinių mokslų taryba 1990 m. skyrė lėšų tyrimų programai tema „Baltijos regionas: socialinis ir kultūrinis vystymasis nuo Kristaus gimimo iki 1200 metų“. Dvejiems metams numatyti programai vadovauja prof. Ingė Skovgard-Petersen (Skovgaard-Petersen) (Kopenhagos universiteto Istorijos departamentas) ir Orhaus universiteto profesoriai Ulfas Nesmanas (Näsman) (Prieistorinės archeologijos departamentas) bei Ingolfas Eriksonas (Ericsson) (Viduramžių archeologijos departamentas). Ji skirta skatinti Danijos mokslininkų tyrimus, apimančius geležies amžiaus ir ankstyvųjų viduramžių Baltijos regioną, taip pat stiprinti bei plėsti šia tema dirbančių Baltijos šalių ir

Danijos mokslininkų ryšius. Greta kitų programoje numatytų priemonių buvo surengtos dvi konferencijos. Viena iš jų — 1991 m. Orhaus mieste skirta romėniškajam bei Didžiojo tautų kraustymosi laikotarpiams.

1992 m. spalio 26—29 d. įvyko antroji konferencija. Šį kartą archeologai susirinko Bornholmo saloje Sandvigo mieste. Be šeimininkų, dalyvavo Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Rusijos, Švedijos ir Vokietijos mokslininkų. Lietuvai atstovavo A. Nikžentaitis ir A. Varnas.

Konferencijoje perskaityta 30 pranešimų, daugiausia susijusių su Baltijos regionu Merovingų, Vikingų laikais bei ankstyvaisiais viduramžiais. A. Nikžentaitis pranešimas buvo skirtas krikščionybės ir pagonybės santykių problemoms XIII—XIV a. pagoniškoje Lietuvoje. Be to, atskiru pranešimu jis supažindino konferencijos dalyvius su neseniai įkurto Vakarų Lietuvos ir Prūsų istorijos tyrimų centro prie Klaipėdos universiteto darbo planais bei perspektyva. A. Varnas skaitė pranešimą „Kapai su žirgais Lietuvoje“. Konferencija buvo informacinio pobūdžio ir skirta asmeniniams ryšiams užmegzti. Dalyvius supažindino su Bornholmo salos archeologijos paminklais bei kai kuria jų tyrimų metodika.

Geru žodžiu norėtume paminėti puikiai organizuotą konferenciją, kuri kartu su nuostabia Bornholmo gamta ilgam išliks kaip malonus prisiminimas. Būtų labai gražu panašiai atsilyginti konferencijos rengėjams — Danijos archeologams.

A. Varnas

TARPTAUTINIS SIMPOZIUMAS LIETUVOS IR LENKIJOS VALSTYBIŲ SANTYKIŲ KLAUSIMU

1992 m. lapkričio 10—12 d. Vilniuje, Lietuvos mokslų akademijos salėje, įvyko tarptautinis simpoziumas „Lietuvos ir Lenkijos valstybių santykiai XX a. Vidurio Europos istorijoje: praeitis ir perspektyvos“. Simpoziumą Valstybinės regioninių problemų komisijos iniciatyva surengė Lietuvos istorijos ir Lietuvių kalbos institutai. Jame dalyvavo Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos, Latvijos, Rusijos, Suomijos ir Vokietijos mokslininkai.

Simpoziumo pradžioje įžangines kalbas pasakė Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas Bronius Kuzmickas, Valstybinės regioninių problemų komisijos pirmininkas Romualdas Ozolas, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų viceministras Valdemaras Katkus, Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatas Medardas Cobotas, Lietuvos istorijos instituto direktorius Antanas Tyla ir Lietuvių kalbos instituto direktorius Aleksandras Vanašas.

Pirmąją dieną skaityti pranešimai daugiausia buvo skirti politikos, kalbų ir kultūrų sąveikai, Lietuvos ir Lenkijos santykių XX a. istorinėms prielaidoms. Henrikas Visneris (Wisner, Lenkija) padarė pranešimą „Karalystės bajorai, magnatai ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė“, Irena Adomavičiūtė — „Lenkų kalba ir žemaičių bajorai XX a. pirmojoje pusėje“, Eugenija Ulčinaitė — „Lotynų kalba — senojo Vilniaus universiteto mokslo ir mokymo kalba“, Irina Kukuškina (Rusija) — „Vilniaus universitetas XIX a. pirmojo trečdalyje nacionaliniame išsivaduojamajame Lietuvos ir Lenkijos judėjime: tautinės savimonės formavimasis“, Lidija Sabajevaitė — „Vilniaus Stepono Batoro universitetas Lenkijos politikoje“, Viačeslavas Vereničius (Verenič, Baltarusija) — „Kalbų santykiai Vilniaus krašte“, Anatolijus Nepokupnas (Nepokupnyj, Ukraina) — „Jotvingių komponento arealas dabartinės Lenkijos ir Lietuvos onomastikoje“, Aleksandras Vanašas — „Pietryčių Lietuva vietovardžiuose“, Laima Grumadienė — „Pietryčių Lietuvos kalbų keitimosi mechanizmas“, Aušra Radzevičiūtė (Ukraina) — „Substrato vaidmuo baltų ir slavų kalbų leksikos ir semantikos raidoje: lenkų ir lietuvių kalbų medžių pavadinimai“, Romanas Roška (Roszko, Lenkija) — „Imperceptivus lietuvių, lenkų ir bulgarų kalbose“, Kazys Morkūnas — „Kelios rytinių lietuvių kalbos tarmių žodžių darybos ir kaitybės izoglosos“, Danguolė Mikulėnienė — „Dėl rytinių lietuvių kalbos tarmių garsyno ypatybių“, Nikolajus Savičius (Savič) — „Baltarusių kalbos rytų Lietuvoje ypatybės“.

Antrąją dieną pranešėjai nagrinėjo politinės minties takoskyros bei Lietuvos ir Lenkijos santykių XX a. pirmojoje pusėje klausimus. Egidijus Aleksandravičius perskaitė pranešimą „Nuo „Už mūsų ir jūsų laisvę“ iki moderniojo nacionalizmo“, Ri-

mantas Miknys—„Krajojcų politinė Lietuvos ir Lenkijos santykių vizija“, Vladas Sirutavičius—„Lietuvos ir Lenkijos kompromiso paieškos—J. A. Herbačiausko vizija“, Olegas Višlevas (Višlev, Rusija)—„Pietryčių, Vidurio Europos ir Baltijos šalys tarpukariu: pagrindinės raidos tendencijos“, Regina Zepkaitė—„Pirmosios Lietuvos Respublikos teritorijos, sienų ir sostinės problemos“, Jaroslavas Daškevičius (Daškevič, Ukraina)—„Lenkija ir rytų kaimynai: politinio mąstymo anachronizmai“, Reksas Rekshoizeris (Rex Rexheuser, Vokietija)—„Vokiečių istoriko mintys apie lietuvių ir lenkų santykius“, Erikas Jakobsenas (Jakobsons, Latvija)—„Kai kurie 1919—1920 m. Latvijos, Lenkijos ir Lietuvos santykių aspektai“, Raimundas Lopata—„Apie A. Voldemaro ir A. Ronikier 1918 m. birželio susitarimą“, Česlovas Laurinavičius—„Suvalkų sutartis kaip istorinė problema“, Mindaugas Tamošiūnas—„Istoriografija apie 1922 m. „Vidurinės Lietuvos“ seimą“, Andžėjus Skšipekas (Andrzej Skrzypek, Lenkija) kalbėjo apie Lenkijos užsienio politiką Antrojo pasaulinio karo išvakarėse ir tik iš dalies palietė santykius su Lietuva, Arūnas Bubnys—„ZWZ—AK Kauno apygardėlė 1940—1945 m.“

Lietuvos ir Lenkijos dabarties politinių bei kultūrinių santykių ir tautinių mažumų problemos buvo nagrinėjamos trečiąją simpoziumo dieną. Perskaityta 12 pranešimų: Maksas Engmanas (Max Engman, Suomija)—„Tautiniai santykiai Suomijoje: lyginamoji analizė“, Valerijus Cekmonas—„Lietuvių, lenkų ir baltarusių tautinės savimonės raida“, Antanas Kulakauskas—„Lenkų tautinės mažumos padėtis ir jos perspektyva Lietuvos valstybėje“, Eugenija Krukauškienė—„Siuolaikiniai sociologiniai rytų Lietuvos tyrimai“, Zigmas Zinkevičius—„Lietuvių kalbos substratas pietryčių Lietuvos slavų kalbose“, Aloyzas Vidugiris—„Lietuvių kalbos tarmės ir etnolingvistinė padėtis pietryčių Lietuvoje XIX a. pabaigoje—XX a.“, Petras Gaučas—„Rytų Lietuvos švietimas“, Stanislovas Buchaveckas—„Mokykla 1941—1944 m.: rezistencija ir tautiniai santykiai“, Nastazija Kairiūkštytė—„Pokario repatriacijos į Lenkiją politiniai aspektai“, Kazimieras Garšva—„Lietuvių ir lenkų santykiai atkuriant nepriklausomybę“ (pranešėjas sutelkė dėmesį į nesutarimų priežastis), Spartakas Polskis (Polskij, Baltarusija)—„Valstybinė Baltarusijos Respublikos siena: realistinė koncepcija“, Sergejus Tolerionokas (Tolerionok, Baltarusija)—„Komunistinės BTSR vadovybės mėginimai 1990 m. reikšti teritorines pretenzijas Lietuvos Respublikai—de stabilizuojantis tarpvalstybinių santykių veiksnys“.

Simpoziumą pagyveno diskusijos. Jas įžiebė J. Daškevičiaus pranešimas, kuriame buvo kalbėta daugiausia apie lenkų politinio mąstymo anachronizmus ukrainiečių, baltarusių ir lietuvių atžvilgiu. Jų esmė ta, kad šių tautų pastangas būti nepriklausomomis nuo Lenkijos daugelis lenkų politikų ir teoretikų vadino separatizmu, nenorėjo pripažinti jų apsisprendimo teisės. Lenkų veiksmuose prieš ukrainiečius būta ir genocido elementų. Su pranešėjo teze mis kategoriškai nesutiko H. Visneris ir Z. Mackevičius (Mackiewicz, Vilnius). H. Visneris pažymėjo, kad negalima Abiejų tautų Respublikos (Zeczpospolitos) tapatinti su Lenkija, o tautos—su viena ar kita jos politine grupote. Kita vertus, Antrojo pasaulinio karo metais kai kurių ukrainiečių rankos taip pat buvo suteptos paprastų, nekaltų lenkų krauju. H. Visneris apgailėstavo, jog jam tenka apie tai kalbėti. V. Cekmonas pastebėjo, kad istorikas turi teisę atvirai pateikti savo tautos praeities viziją. Šito nereikėtų dramatinėti, net jeigu tai būtų kam nemalonu. Tą mintį papildė R. Miknys. Kiekvienas istorikas, atvirai reikšdamas savo nuomonę opiais klausimais, pasakė jis, rizikuoja būti neteisingai suprastas, nes iš karto sunku aprepti visas problemas puses. J. Daškevičius pareiškė, kad jis nenukrypo nuo simpoziumo temos. Lieka įsitikinęs, jog Lenkijos ir jos rytų kaimynų (Ukrainos, Baltarusijos, Lietuvos) santykiai galės visiškai sunormalėti tik tada, kai Lenkijoje nebus girdėti pretenzijų dėl sienų ir bus pripažįstamas visų keturių tautų lygiateisiškumas.

A. Skšipeko nuomone, nereikėtų painioti tarpvalstybinių ir tautų santykių. Tarpvalstybiniai santykiai paprastai visada būna griežtesni, turi daugiau aspektų negu skirtingų tautybių žmonių santykiai. Sie dažniausiai būna ne taip susieti su ideologija ir politika. Jų lygmeniu lengviau galima rasti kompromisų. Todėl labai aktualu tyrinėti tautų (skirtingų tautybių žmonių) savimonę.

Simpoziumo dalyvių dėmesį patraukė ir R. Rekshoizerio pranešimas. Pritarimo susilaukė jo mintys, kad nėra ir negali būti teisingų valstybės sienų, kuriomis visi būtų patenkinti. Todėl reikia, viena, esamas sienas pripažinti neliečiamomis, kita vertus,—būti kuo teisingesniems tautinėms mažumoms (panašias mintis paskutinę simpoziumo

dieną dėstė ir pranešėjas iš Baltarusijos S. Polskis). Prieštarauta R. Rekshoizerio tvirtinimui: esą Stalinas 1939 m. padovanojęs Vilnių Lietuvai, kad sukeltų nesantaiką tarp lenkų ir lietuvių. O. Višlevas patikslino, jog Vilnius Lietuvai grįžo ne vien iš Stalino malonės. Priminė Molotovo—Ribentropo paktą, turėjusį lemiamos įtakos šiam ir vėlesniems įvykiams. M. Tamošiūnas pridūrė, kad dėl lenkų ir lietuvių nesantaikos Stalinas niekuo dėtas. Lietuvos ir Lenkijos konfliktas dėl Vilniaus kilo jau 1919—1920 metais. TSRS, grąžindama Vilnių Lietuvai, turėjo tikslą laimėti lietuvių simpatijas, nes rengėsi aneksuoti Lietuvą. V. Žalys replikavo, jog Stalinui lietuvių simpatijos negalėjo rūpėti. Jis buvo pasirengęs jėga prisijungti Pabaltijo kraštus, ir tai netrukus padarė. R. Žepkaitė papildomai paaiškino, kaip tada rutuliojosi Lietuvos ir TSRS santykiai.

C. Laurinavičiaus mintys apie Tarybų Rusijos mėginimus pasinaudoti Lietuvos ir Lenkijos konfliktu, net jų savotiškai kurstyti E. Aleksandravičiui priminė XIX a. antrosios pusės padėtį, kai carizmas taip pat vykdė lenkų ir lietuvių skaldymo politiką. E. Aleksandravičiaus nuomone, tai gali būti perspektyvi tyrimų kryptis.

Vilnietis J. Volkonovskis (J. Wolkonowski), Varšuvos universiteto doktorantas, pasigedo, kad skaitytuose pranešimuose niekas nemėgino įvertinti 1920 m. vasarą lenkų laimėto mušio prie Vyslos istorinės reikšmės Lietuvos ir kitų Pabaltijo kraštų likimui. Be to, jis nenorėjo sutikti su A. Bubniu, kad ZWZ—AK Kauno apygardėles nariai 1940—1945 m. turėjo ryšių su Lenkijos emigracinės vyriausybės žvalgybos tarnyba. A. Bubnys pateikė papildomų įrodymų savo teiginiui pagrįsti.

E. Gečiauskas, kalbėdamas dėl M. Engmano pranešimo, atkreipė dėmesį į tai, kad švedų ir suomių santykiai klostėsi gerokai sklandžiau negu lietuvių ir lenkų. Todėl suomiams kur kas lengviau spręsti švedų tautinės mažumos problemas. Jo nuomone, turėtų būti tikslinami tai kurie V. Cekmono, A. Kulakausko ir S. Polskio pranešimų teiginiai.

V. Cekmonas pakartojo, kad, jo įsitikinimu, Baltarusijoje artimiausiu metu turės prasidėti lenkų tautinis atgimimas, nes po karo daugelis lenkų prievarta buvo užrašyti baltarusiais. Be to, Gardino srities vietos lenkai turi gana stiprias pozicijas administracijoje.

A. Kulakauskas paaiškino, kad jis savo pranešime specialiai pabrėžęs, jog Lietuvos lenkėjimas buvo „daugiausia natūralus procesas“, t. y. greta savaiminio lenkėjimo būta ir prievartos, ypač XX a. Istorijos reiškinį nesuprasime, jeigu nesuvoksime to meto žmonių galvosenos ir į praeitį žiūrėsime vien dabarties akimis.

Lietuvos Vyriausybės Tautybių departamento atstovas C. Mickevičius (Cz. Mickiewicz) pažymėjo, kad tautinius santykius Lietuvoje šiandien turime tokius, kokius paveldėjome iš praeities. Simpoziume daugiausia kalbėta apie praeitį ir beveik nieko apie ateitį. Pritarė R. Rekshoizerio teizėms. Pasisakė prieš bet kokią prievartą sprendžiant tautinių mažumų problemas. Mums svarbu ne keisti žmonių tautybę, bet iš visų tautybių žmonių ugdyti gerus Lietuvos valstybės piliečius.

S. Paškevičiaus nuomone, kai kas nepagrįstai menkina krikščionybės įvedimo Lietuvoje istorinę reikšmę ir priekaištuoja Lenkijai dėl polonizacijos, bet pamiršta, kad tik bendromis jėgomis Lietuva ir Lenkija galėjo atremti Vakarų ir Rytų kaimynų agresiją.

J. Aukštaitis nesutiko su S. Paškevičiumi. Teigė, kad senoji lietuvių religija dvasingumu ir doroviniu turiniu nenusileido krikščionybei. Lietuviai galės pamiršti praeities skriaudas, kai Lenkijos valdžia oficialiai pasmerks gen. L. Želigovskio akciją.

A. Griška gerai atsiliepė apie K. Garšvos pranešimą, kuriame, jo nuomone, trumpai ir aiškiai įvertintos lietuvių ir lenkų nesutarimų priežastys. Simpoziumo tematika buvusi pernelyg plati. Ir vis vien kai kurie klausimai (Bažnyčios vaidmuo, etninių lietuvių Baltarusijoje ir Lenkijoje problema) liko nepaliesti.

Z. Mackevičiaus nuomone, Lietuvos lenkai ir kitų tautybių žmonės jaustųsi kur kas geriau, jeigu būtų oficialiai įteisinta sąvoka „Lietuvos tauta“. Tautinės mažumos suinteresuotos, kad Lietuva būtų visų jos piliečių valstybė. Tautinės valstybės idėja kelia įtarimą, jog tokiu atveju gali būti pažeistos tautinių mažumų teisės. Sunkiai sekasi spręsti Lietuvos lenkų aukštojo mokslo klausimą.

V. Cekmonas pripažino, jog tikrai nenormalu, kad Vilniaus universitete iki šiol nėra polonistikos katedros, kurios įkurti negalėjome, nes neturime savo specialistų. Dėl tos pačios priežasties negalime įkurti ir skyriaus lenkų dėstomąją kalbą. Kviestis dėstytojus iš užsienio—per brangu. Problemą turime galvoje ir ją išspręsimė.

E. Aleksandravičius pastebėjo, kad Suomijos švedai iš dalies primena XX a. pradžios Lietuvos „krajovcus“, tačiau pastarieji Lietuvoje pralaimėjo. Be to, jis apgalvestavo, kad kalbininkai neteikia „nacijos“ sąvokos, kuri galėtų būti patogi moderniajai tautai apibūdinti. Ji galėtų atstoti ir „Lietuvos tautos“ sąvoką.

A. Nikžentaitis padarė pastabą, kad, nagrinėdami dabarties lietuvių ir lenkų santykius, niekaip negalime atitrūkti nuo XX a. pradžios mąstysenos. Nors dabar jau šimtmečio pabaiga, bet dažniausiai kalbame ano meto sąvokomis. Simpoziumai turėtų būti ne tokie masiški. Tada specialistams būtų lengviau išsiaiškinti rūpimas problemas ir sutarti diskusinius klausimus.

A. Skšipekas padėjo simpoziumo rengėjams už galimybę dalyvauti jame ir šiltą priėmimą. Naudingai pasikeista nuomonėmis, ir tai padės stiprinti savitarpio supratimą. Svarbu nepamiršti, kad nacionaliniai, kaip ir kiti socialiniai, procesai yra dinamiški. Juos teisingai suprasime, kai suvoksime jų kaitos priežastis ir tendencijas. Apgalvestavo, kad iš Lenkijos atvyko nedaug istorikų. Sutrukdė įvairūs reikalai, tik jokiū būdu ne koks boikotas. Tokios minties niekas neturėjo.

Simpoziumo organizacinio komiteto pirmininkas V. Žalys, baigdamas simpoziumą, padėkojo visiems už atkvytų dalyvavimą, atsiprašė už nesklandumus, jeigu kas buvo padaryta ne taip, kaip norėta. Gal iš tiesų tematika galėjo būti kiek siauresnė. Simpoziume dalyvavo įvairių tautybių žmonės ir skirtingų valstybių piliečiai, tačiau sutartinai svarstė iškeltas problemas. Teigiamas simpoziumo bruožas tas, kad nuomonės skyrėsi ir diskusijos vyko ne tautiniu, bet konceptualiū pagrindu (idėja prieš idėją, o ne valstybė prieš valstybę). Daug vilčių pasiėkti lietuvių ir lenkų savitarpio supratimą teikia jaunesniosios istorikų kartos išsakytos mintys. Reikia tikėtis, kad istorikų bendradarbiavimas aktyvės ir šio simpoziumo patirtis pravers ateičiai.

Simpoziumo dalyviai turėjo ir kultūrinių renginių. Lapkričio 11 d. Literatų svetainėje buvo surengta iškilminga vakarienė, skirta Lenkijos Nepriklausomybės dienai paminėti. Ketvirtadienio (XI.12) vakare Operos ir baletu teatre klausytasi D. Verdžio operos „Nabucco“, o penktadienį užsienio sveičiai buvo supažindinti su Trakais.

Apie simpoziumą visuomenę informavo spauda, radijas ir televizija. Jo išvakarėse „Lietuvos aidas“ (XI.6) paskelbė savo korespondento pokalbį su V. Žaliu. Vykstant simpoziumui, „Vakarinės naujienos“ (XI.11) įdėjo V. Žepkaitės interviu. Apie simpoziumą informavo ir Lenkijos spauda.

Simpoziumo rezultatai spaudoje, galima sakyti, nebuvo svarstomi. Tik „Voruta“ (XI.25) paskelbė organizacinio komiteto sekretorės kalbininkės L. Grumadienės įspūdžius „Tarptautinis istorijos simpoziumas“. „Vorutoje“ bus paskelbti ir kai kurie simpoziumo pranešimai.

Jau rengiant simpoziumą, tikėtasi jo medžiagą išleisti. Jeigu pavyks gauti lėšų, sumanymas bus įgyvendintas.

M. Tamošiūnas

KONFERENCIJA, SKIRTA LIETUVOS KARIUOMENĖS 74-OSIOMS METIŖMS

1992 m. lapkričio 12—13 d. įvyko Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerijos, Lietuvos valstybinio archyvo, Lietuvos valstybinio vaizdo ir garso archyvo bei Lietuvos archyvininkų draugijos organizuota mokslinė konferencija „Kariuomenės skaitymai“.

Įžangos žodį pasakė krašto apsaugos ministro patarėjas G. Surgailis ir LVA direktorius A. Piliponis. Pranešimus skaitė: V. Lesčius—„I pėstininkų pulkas Nepriklausomybės kovose“, J. Skiriaus pranešimą „Lietuvos karinės misijos siuntimas į JAV ir veikla 1919—1921 m.“ perskaitė E. Kriščiūnas, A. Pociūnas—„Nauji duomenys apie Lietuvos kariuomenės ginklavimąsi 1939—1940 m.“, A. Balaišis—„Lietuvos karo aviacija 1919—1940 m.“, V. Jankauskas—„Lietuvos karinės vadovybės veikla kovų su bermontininkais laikotarpiu“, K. Tamašauskas—„Lietuvos kariuomenės kariai—„Garbės legiono“ ordino kavalieriai“, A. Gliožaitis—Lietuvos kariuomenės kartografiniai darbai 1920—1940 m.“, G. Surgailis—„Lenkų karių internavimas Lietuvoje 1939—1940 m.“, A. Anušauskas—„Lietuvos okupavimas

1940 m. birželio 15—18 d., V. Jasulaitis — „Lietuvos kariuomenės karininkai Lamos lageriuose“, E. Kriščiūnas — „Saukimo į sovietinę kariuomenę boikotas. 1989 m. rugpjūtis—1990 m. vidurys“.

Po pranešimų prisiminimais pasidalijo Lietuvos kariuomenės dimisijos karininkai, būvę politiniai kaliniai.

A. Anušauskas

ETNOGRAFŲ KONFERENCIJA

1992 m. gruodžio 3—4 d. Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyrius organizavo tradicinę mokslinę konferenciją „Etninis, teritorinis ir pasaulėjautos identitetas“, kurios tikslas — pažvelgti į etninės kultūros identiteto sudėtines dalis ir jų sąsajas, remiantis įvairių sričių specialistų tyrinėjimais“.

Įžangos žodyje skyriaus vadovė R. Merkienė kalbėjo apie šios konferencijos tematiką. Pranešimus skaitė: K. Grigas — „Lietuva ir lietuviai kaimyninių tautų aptarėse“, A. Dubonis — „Lietuvių etnonimai ir jų politiniai centrai XIII amžiuje“, T. Bairaišauskaitė — „Lietuvos totorių savoka (XIX a.—XX a. pirmoji pusė)“, J. Mardosa — „Tautiniai santykiai Lietuvos Respublikos kaimuose ir miesteliuose 1920—1940 metais“, N. Kasatkina — „Lietuvos rusų mažuma tarpukario metais (1918—1940)“, J. Lakis — „Situacija pietryčių Lietuvos mokyklose: etninio tapatumo ir kultūrinės jungties kontroversija“, P. Kalnias — „Pietryčių Lietuvos gyventojų etnokultūrinės aspiracijos švietimo srityje“, G. Pocius — „Folkloras ir tautinis identitetas“, V. Milius — „Zemaitijos vandens malūnų sodybos“, V. Savoniakaitė — „Zemaitiškų lovatiesių raštai XX amžiuje“, V. Tumėnas — „Lietuvininkų juostų ornamentu savitumas (XIX a. pab.—XX a. pr.)“, I. Sidiškienė — „Tautinių drabužių autentiškumas ir inovacija Mažojoje Lietuvoje (XIX a. pab.—XX a. pr.)“, R. Merkienė — „Atmosferos „valdymo“ būdai Lietuvoje XX a. pirmojoje pusėje: etnokultūrinio tapatumo savybės“, R. Guzevičiūtė — „Luominė pasaulėjauta bajorų drabužiuose (XIX a.)“, L. Kazlauskienė — „Bitės etnosu bendravimo kultūroje“, E. Usačiovaitė — „Aukos relikvai lietuvių papročiuose (XIX a.—XX a. pr.)“, R. Paukštytė — „Pribuvėja ir kaimo bendruomenė Lietuvoje XX a. pirmojoje pusėje“, Z. Saknys — „Konfesinio identiteto bruožai kaimo jaunimo bendravimo papročiuose“, A. Vyšniauskaitė — „Mirties samprata lietuvių liaudies tikėjimuose“.

Diskusijose pranešimai buvo papildyti ir patikslinti. Baigiamajame žodyje A. Vyšniauskaitė pabrėžė platų šios konferencijos temų diapazoną: kalbėta ne vien apie lietuvius, bet ir apie tautines mažumas, tarptautinius santykius; jaunosios kartos pranešėjai tradicinės kultūros reiškinius nagrinėja kitokiu požiūriu.

Konferencijos proga veikė nėrinių ir etnografinių piešinių parodėlės. Pranešimus numatoma išleisti. Kitą konferenciją planuojama rengti 1993 m. gruodžio pradžioje, jos tematika būtų skirta tradicinei ir dabartinei liaudies kultūrai.

V. Milius

MAZOSIOS LIETUVOS PROBLEMŲ KONFERENCIJA

1992 m. gruodžio 18 d. Vilniuje Kultūros fondo Mažojoje salėje įvyko Valstybinės regioninių problemų komisijos surengta „Mažosios Lietuvos problemų“ konferencija. Svarbiausias jos tikslas — suderinti Vyriausybės ir visuomeninių organizacijų tikslus ir veiksmus Mažojoje Lietuvoje. Dalyvavo Lietuvos Seimo nariai, Lietuvos Vyriausybės ir Kaliningrado srities valdžios, visuomeninių organizacijų ir visuomenės atstovai. Konferencijos darbu vadovavo Valstybinės regioninių problemų komisijos referentė D. Bakanienė.

Perskaityti 8 pranešimai: Valstybinės regioninių problemų komisijos pirmininkas, Seimo narys R. Ozolas — „Lietuvos ir Karaliaučiaus krašto santykiai po valstybinių susitarimų“, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas V. Silas — „Mūsų tautiniai ir kultūriniai interesai Mažojoje Lietuvoje“, M. Mažvydo draugijos pirmininkas B. Kuzmickas — „M. Mažvydo jubiliejui artėjant“, Vydūno draugijos pirmininkas V. Bagdonavičius — „Kultūrinės Mažosios Lietuvos draugijos: žvilgsnis į istoriją“.

ir dabartį“, Prūsos ir Mažosios Lietuvos fondo viceprezidentas V. Šimėnas — „Kaliningrado srities kultūros paminklų dabartinė būklė“, „Lituanicos“ bendrijos Marijampolės skyriaus pirmininkas G. Katinaitis — „Lituanicos“ veikla Mažojoje Lietuvoje“, Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ Vilniaus skyriaus pirmininkas V. Gocentas — „Klaipėdos krašto lietuvininkų problemos“, „Romuvos“ draugijos pirmininkas J. Trinkūnas — „Vakarų baltų kultūrinis palikimas“.

Diskusijoje dalyvavo ir pasisakė Kaliningrado srities tautybių skyriaus vedėjas E. Cejauskas, Valstybinės regioninių problemų komisijos pirmininko pavaduotojas A. Augulis, referentas A. Stakišaitis.

V. Šimėnas

Ekspedicijos

ARCHEOLOGINIŲ PAMINKLŲ TYRIMAI LIETUVOJE 1992 METAIS

1992 m. archeologinius paminklus tyrinėjo Lietuvos istorijos institutas (toliau — LII), Vilniaus un-to Archeologijos ir etnologijos katedra (VU), Vilniaus pedagoginio un-to Baltų proistorės katedra (VPU), Lietuvos kultūros paveldo mokslinis centras (LKP MC), Paminklų restauravimo projektavimo in-tas (PRPI), Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus (IEM), Biržų krašto muziejus „Sėla“ (BKM), Mažosios Lietuvos istorijos muziejus (MLIM), Telšių Zemaičių „Alkos“ muziejus (ZAM), Valstybinis Kernavės archeologijos ir istorijos muziejus-rezervatas (KMR), Kauno paminklų projektavimo ir restauravimo in-tas (Kauno PRPI), Kretingos istorijos muziejus (KIM), Svenčionių kraštotyros muziejus „Nalšia“ (SKMN).

Archeologai dirbo 71 vietoje. Tyrinėti ir žvalgyti 4 akmens amžiaus paminklai (iš-tirta 447 kv. m), 4 pilikalniai (iš-tirta 255 kv. m), 4 gyvenvietės (iš-tirta apie 230 kv. m) ir 2 alkavitės (iš-tirta 295,5 kv. m), 3 geležies amžiaus pilkapynai (iš-tirta 10 pilkapių, rastą daugiau kaip 10 kapų (3 degintiniai ir daugiau kaip 7 griautiniai), 4 plokštiniai kapinynai (iš-tirta 6536 kv. m, rasti 392 kapai, iš jų 59 degintiniai ir 25 žirgų kapai), 50 vietų tyrinėtos feodalizmo laikotarpio gyvenvietės, dvarvietės, miestų teritorijos (iš-tirta apie 3500 kv. m).

Pateikiamas abėcėlinis tyrinėtų paminklų sąrašas. Nurodoma paminklų tyrinėjusi įstaiga, vadovas, darbų apimtis ir rezultatai.

1. Akmens, žalvario amžių gyvenvietės ir kapai

1. Kretuono 1C gyvenvietė, Svenčionių raj., Reškutėnų apyl. LKP MC (vad. A. Girininkas) tyrinėjo senojo žalvario amžiaus gyvenvietę. Iš-tirta 200 kv. m. Aptikta keramikos, kaulo, rago ir titnago dirbinių. Gyvenvietė skiriama vėlyvajai Narvos kultūrai.

2. Lūkšto apyežeris, Varniai. MLIM (vad. V. Zulkus, A. Butrimas) atliko žvalgomuosius tyrinėjimus Plukių salos senovės gyvenvietės vietoje. Iš-kasti 5 šūrfai — 11 kv. m — ir iš-tirtas 1 plotas (40 kv. m). Rastas 20—30 cm storio kultūrinis sluoksnis. Aptikta titnago dirbinių, virvelinės, brūkšniuotosios, lygiu paviršiumi, grublėtosios keramikos. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis datuojamas neolitu — viduriniu geležies amžiumi.

3. Pasieniai, Vilniaus raj., Buivydiškių apyl. LKP MC ekspedicija (vad. A. Girininkas) toliau tyrinėjo I stovyklavietę. Iš-tirta 36 kv. m. Aptikta židinių liekanų, neiš-kios paskirties akmenų konstrukcija, titnaginių ir kvarcinių radinių. Kultūrinis sluoksnis datuojamas preborealio pradžia ir priklauso Svidrų kultūros laikotarpiui. Pasitaikė keletas ir ankstyvesnių — paleolito pabaigos — radinių.

4. Svontoji (Palanga). LII (vad. R. Rimantienė) devintą sezoną kasinėjo 4-tą vėlyvojo neolito gyvenvietę. Tyrinėtas plotas prijungtas į šiaurės rytus nuo anksčiau tirtu ploto. Jis apėmė visą tolimesnį buvusio ežero pakrantės ruožą. Atidengta 160 kv. m.

Aptikti du kultūriniai horizontai: viršutinis (A) 80—100 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus su Pamarių kultūrai būdingais radiniais ir apatinis (B) 130—150 cm gylyje, kuris skirtinas Narvos kultūrai.

A horizonte surinkta apie 30 virvelinės keramikos šukių, 1 akmeninis kirvelis, 3 medžio ir 1 kaulo dirbiny. B sluoksnyje surinkta apie 970 ankstyvųjų narviškų šukių, 30 pasvarų, 1 galąstuvus, 15 medžio, 8 kaulo, 7 gintaro ir 7 titnago dirbiniai.

2. Piliakalniai ir geležies amžiaus gyvenvietės

1. Dauglaukis, Tauragės raj. ir apyl. LII (vad. A. Asadauskas) per žvalgomuosius tyrinėjimus aptiko senovės gyvenvietę. Ištirta 60 kv. m. Rastas iki 70 cm storio kultūrinis sluoksnis, kuriame surinkta nemaža keramikos šukių, gargažės gabalų ir kaulo ar rago dalių. Gyvenvietė datuojama pirmaisiais amžiais po Kr.
2. Dauglaukis, Tauragės raj. ir apyl. VPU (vad. A. Malonaitis) toliau tyrinėjo I—IV a. alkavietę. Atidengta 280 kv. m. Aptiktas 5—20 cm storio kultūrinis sluoksnis su smulkiais lipdytinės keramikos šukėmis. Rastos kelios brūkšniuotosios keramikos šukės ir 1 titnago dirbiny.
3. Dovainonys, Kaišiadorių raj., Rumšiškių apyl. IEM (vad. V. Steponaitis) tyrinėjo Kauno marių ardomo piliakalnio išlikusią rytinę pylimo dalį. Ištirta 15 kv. m. Aptiktas nuo 20 iki 150 cm storio kultūrinis sluoksnis, kuriame rasta sudegusių gynybinių įtvirtinimų liekanų, brūkšniuotosios ir grublėtosios keramikos. Kultūrinis sluoksnis datuojamas I tūkstantmečio viduriu.
4. Greižėnai, Tauragės raj. ir apyl. LII (vad. A. Asadauskas) žvalgė senovės gyvenvietę. Įvairiose vietose, šalia Oplankio piliakalnio iškasta 80 kv. m. Aptikta visiškai suardyto iki 35 cm storio kultūrinio sluoksnio liekanų. Rastos kelios lipdytinės keramikos šukės.
5. Kaireliai, Pakruojo raj., Žeimelių apyl. ZKM (vad. R. Tučas) kasinėjo senovės gyvenvietę. Viršyčio upelio dešiniajame krante ištirta 24 kv. m. Rasta smulkių grublėtosios keramikos šukių ir tinko gabalėlių. Aptikta apardyto židinio liekanų.
6. Kernavė, Širvintų raj., Musninkų apyl. VU (vad. A. Luchtanas) Aukuro kalno piliakalnyje ištyrė 100 kv. m. Aptiko iki 150 cm storio kultūrinį sluoksnį, datuojamą IV—V a. riba—iki 1390 metų su trimis gaisravietėmis bei to laikotarpio radiniais.
7. Kernavė, Širvintų raj., Musninkų apyl. KMR (vad. A. Kuzmickas) žvalgė Pajautos slėnio piliakalnių papėdę. Ištyrė 56 kv. m. Rado ankstyvojo geležies amžiaus pabaigos ir romėniškojo laikotarpio ariamą lauką bei XIII—XIV a. gyvenvietės kultūrinį sluoksnį.
8. Seimyniškėliai, Anykščių raj. ir apyl. LII (vad. G. Zabiela), padaręs PV šlaito pjūvį, piliakalnyje ištyrė 80 kv. m. Aptiktas XIII a. gynybinės sienos pakraštys. Piliakalnio papėdėje rasta pylimo liekanų, truputis keramikos šukių, kaulų.
9. Sinkūnai, Ukmergės raj., Siesikų apyl. LII (vad. R. Jarockis) toliau kasinėjo piliakalnį. Aikštelės PV dalyje ištirta apie 60 kv. m. Aptiktas 50—150 cm storio kultūrinis sluoksnis. Rasta nemaža lipdytų, žiestų puodų šukių bei kitokių dirbinių. Patikslintais duomenimis, piliakalnis skiriamas paskutiniams amžiams pr. Kr.—II tūkstantmečio pradžiai.

3. Geležies amžiaus pilkapynai

1. Berčiūnai, Panevėžio raj., Panevėžio apyl. LII (vad. I. Vaškevičiūtė) kasinėjo čia esantį pilkapyną. Ištirti 5 apardyti pilkapiai: Nr. 34, 51, 54, 60, 63. Rasta 4 kapų liekanų. Pagal išlikusias įkapes pilkapiai datuojami V a.
2. Paragaudis, Šilalės raj., Kvėdarnos apyl. VU ekspedicija (vad. M. Michelbertas) baigė kasinėti Paragaudžio pilkapyną. Ištyrė 4 pilkapius, datuojamus senuoju geležies amžiumi. Rado keletą griautinių kapų.
3. Rėkučiai (Pakretuonė), Svenčionių raj., Reškutėnų apyl. SKMN (vad. V. Semėnas) kasinėjo čia esantį pilkapyną. Ištirtas pilkapis Nr. 22. Rasti 3 degintiniai kapai, datuojami VI—VII a.

4. Geležies amžiaus plokštiniai kapinynai

1. Dauglaukis, Tauragės raj. ir apyl. VPU (vad. E. Jovaiša) toliau kasinėjo kapinyną. Ištirta 110 kv. m, rasti 9 I—III a. kapai.
2. Kalniškiai, Raseinių raj., Verėduvos apyl. LII (vad. V. Kazakevičius) toliau kasinėjo kapinyną. Ištirtame 235 kv. m plote aptiko 25 V—VI a. griautinius ir 4 degintinus VI a. antrosios pusės kapus.
3. Lazdininkai (Kalnalaukis), Kretingos raj., Lazdininkų apyl. KM (vad. D. Butkus) Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyne ištyrė 281 kv. m. Rado 11 III a. pabalgos kapų.
4. Marvelė (Kaunas). VU (vad. A. Astrauskas, M. Bertašius) tęsė 1991 m. pradėtus kapinyno kasinėjimus. Ištirta 5910 kv. m. Rasti 273 griautiniai, 55 degintiniai III—VII a. kapai, 8 degintiniai žmonių ir 25 žirgų kapai, datuojami IX—XII a.

5. Feodalinės epochos gyvenvietės, dvarvietės ir miestai

A n y k š č i a i

a) LII (vad. G. Zabiela) į rytus nuo bažnyčios esančiame skvere, paminklo A. Baranauski vietoje ištyrė 42 kv. m. Rastas iki 140 cm storio XVI—XX a. kultūrinis sluoksnis su šio laikotarpio keramika, kokliais, monetomis, įvairiais metaliniais radiniais.

b) LII (vad. G. Zabiela) sklype Taikos gatvėje Nr. 4 ištyrė 7 šurfus (7 kv. m). Rasta XX a. daržų ir buvusių šiukslynų sluoksniai.

c) LII (vad. G. Zabiela) vienkiemių teritorijoje, spėjamoje senovės gyvenvietėje ištyrė 2 plotus ir iškasė 14 šurfų (13,7 kv. m). Rasta arklio griaučių bei miško gaisro pėdsakų.

B a k š i a i

LII (vad. G. Puodžiūnas) kasinėjo Bakšių (Alytus) senovės gyvenvietę. Jos viduryje ištirta 620 kv. m. Aptiktas iki 100 cm storio kultūrinis sluoksnis. Rasta daugiau kaip 4 tūkstančiai keramikos šukių ir įvairių dirbinių. Daugelis šukių grublėtosios keramikos, šiek tiek vėlyvosios brūkšniuotosios, gludintos bei lygiasienės. Pagal radinius gyvenvietę datuojama senoji geležies amžiaus pabaiga.

J u r b a r k a s

Kauno PRPI (vad. A. Vaškėlis) kasinėjo sklypą Kauno gatvėje Nr. 44. Ištirta 22 kv. m. Aptiktas 100—150 cm storio kultūrinis sluoksnis. Rasta XIX a. indų šukių.

K a u n a s

b) Kauno PRPI (vad. D. Balčiūnaitė) vykdė archeologinius tyrinėjimus Valančiaus gatvėje Nr. 8 kieme. Ištirta 12 kv. m. Aptiktas 150—260 cm storio XVII a. kultūrinis sluoksnis. Nustatytas XVII a. buvusio kiemo paviršius ir mūrinio pastato dalis. Rasta XVII a. keramikos.

b) Kauno PRPI (vad. D. Balčiūnaitė) vykdė archeologinius tyrinėjimus Valančiaus gatvėje. Ištirta 34 kv. m. Aptiktas 120—300 cm storio kultūrinis sluoksnis. Užfiksuota XVI—XVII a. gatvės riba ir XVII a. pastatų liekanų. Rasta XVII a. monetų ir keramikos šukių.

c) Kauno PRPI (vad. D. Balčiūnas) vykdė archeologinius tyrinėjimus I. Kanto gatvėje Nr. 13—15. Ištirta 15 kv. m. Aptiktas 15—20 cm storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas XIX a. vid.—XX a. Rasta akmenų grindinio liekanų.

d) Kauno PRPI (vad. D. Balčiūnas) vykdė archeologinius tyrinėjimus Dariaus ir Girėno gatvėje Nr. 68. Ištirta 17 kv. m. Aptiktas 100—200 cm storio XIX a. kultūrinis sluoksnis. Rasta to laikotarpio keramikos šukių.

e) Kauno PRPI (vad. D. Balčiūnas) vykdė archeologinius tyrinėjimus Dariaus ir Girėno bei Vytauto Didžiojo gatvių kampe. Ištirta 10 kv. m. Aptiktas 135—160 cm storio XIX a. vid.—XX a. kultūrinis sluoksnis. Radinių neaptikta.

f) Kauno PRPI (vad. D. Balčiūnas) vykdė archeologinius tyrinėjimus sklype T. Daugirdo gatvėje Nr. 1—3. Ištirta 61 kv. m. Aptiktas 170—210 cm storio kultūrinis sluoksnis. Viršutinė jo dalis susidarė XIX—XX a., apatinė — XV—XVII a. Nustatytos pirminės sklypo ribos, atidengta iki 1655—1661 m. karo stovėjusių pastatų liekanų, kiemo grindinių. Aptikta daug radinių, datuojamų XV—XVII a.

g) Kauno PRPI (vad. A. Vaškėlis) vykdė archeologinius tyrinėjimus pastato rūsyje T. Daugirdo gatvėje Nr. 4. Ištirta 114 kv. m. Aptiktas 280 cm storio supiltas kultūrinis

sluoksnis. Nustatytas pirminis rūšio išplanavimas, atidengta išlikusių architektūrinių detalių. Rasta XVII a. vid. koklių dalių, buitinės keramikos. Rūsysis užpiltas po 1655—1661 m.

h) Kauno PRPI (vad. M. Bertašius) vykdė archeologinius tyrinėjimus Sv. Gertrūdos bažnyčioje. Ištirta 20 kv. m. Rasti 6 apardyti kapai, nustatytas XVI a. bažnyčios grindų paviršius.

Kernavė

a) Kriveikiškio dvarvietės vietoje KMR (vad. A. Jankauskas) ištyrė 200 kv. m. Aptiktas 70—80 cm storio kultūrinis sluoksnis. Apatiniame horizonte rasta XVII a. pirmosios pusės dviejų krosnių pamatai, koklių, švartų, XVI—XX a. keramikos, apie 40 įvairių XVII—XX a. dirbinių ir 2 XIX a. pab.—XX a. pradžios monetos.

b) KMR (vad. G. Karnatka) Pajautos slėnyje kasinėjo viduramžių miestą. Ištirta 100 kv. m. Aptiktas iki 50 cm storio XII—XIV a. kultūrinis sluoksnis. Rasta kauladirbio sodybos pakraštys ir gatvės dalis.

Kėdainiai

a) Kauno PRPI (vad. M. Bertašius) kasinėjo sklypą Didžiojoje gatvėje Nr. 13—15. Ištirta 273 kv. m. Aptiktas 95—200 cm storio XVI—XX a. kultūrinis sluoksnis. Rasta XVI—XVIII a. keramikos.

b) Kauno PRPI (vad. A. Zalnierius) kasinėjo sklypą Žygų gatvėje Nr. 2—4. Ištirta 65 kv. m. Aptiktas 120—280 cm storio kultūrinis sluoksnis. Rasta XVI—XVII ir XVI—XIX a. keramikos.

Klaipėda

a) MLIM (vad. R. Sprainaitis) sklype tarp Tomo, Vežėjų ir Pasiuntinių gatvių ištyrė 64 kv. m. Rasta XVII—XVIII a. pastatų pamatų. Aptiktas 300 cm storio kultūrinis sluoksnis, kuriame surinkta XVI—XVIII a. buitinės keramikos.

b) Plytų gatvėje Nr. 10 MLIM (vad. V. Bračiulis) ištyrė 40 kv. m. Aptiktas XVII—XX a. kultūrinis sluoksnis.

c) Sklype tarp H. Manto ir S. Daukanto gatvių MLIM (vad. V. Bračiulis) ištyrė 24 kv. m. Aptiktas XIX—XX a. kultūrinis sluoksnis.

d) MLIM (vad. V. Bračiulis) nuo Titnago gatvės namo Nr. 11 iki Zaurveino gatvės ištyrė 140 m ilgio tranšėją. Aptiktas XIX a. pab.—XX a. kultūrinis sluoksnis.

e) Janonio gatvėje Nr. 6 namo rūsiuose MLIM (vad. V. Bračiulis) ištyrė 21 kv. m. Aptiktas XX a. pradžios kultūrinis sluoksnis.

Kretinga

Buvusios rotušės vietoje MLIM (vad. R. Sprainaitis) ištyrė 220 kv. m. Rasti XVII a. rotušės ir XIX a. cerkvės pamatai. Aptiktas 100 cm storio kultūrinis sluoksnis.

Kudirkos Naumiestis

V. Kudirkos aikštės pietiniame pakraštyje, Tiltu ir V. Kudirkos gatvių sankryžoje PRPI (vad. S. Berulis) rengiamo statyti muziejaus vietoje ištyrė 5 kv. m. Vertingo archeologinio sluoksnio ar radinių neaptikta.

Latveliai

BKM (vad. A. Baublys) Biržų raj., Nemunėlio Radviliškio apyl., Latvelių girininkijoje, buvusioje Radvilų stiklo manufaktūros vietoje ištyrė 4 šurčius. Nustatyta vienos stiklo lydymo krosnies vieta, surinkta XVII a. produkcijos pavyzdžių.

Liškiai

PRPI (vad. K. Katalynas) Liškiaivos vienuolyno kiemo rytinėje ir pietinėje dalyje iškasė 10 šurftų, kurių bendras plotas 10,2 kv. m. Pietrytiniame kiemo kampe viename iš šurftų aptiktas 120 cm storio kultūrinis sluoksnis. Apatinė 50 cm storio dalis susiformavusi iki vienuolyno statybos, t. y. iki XVIII a. pradžios. Vienuolyno teritorija pasiūlyta paskelbti archeologijos paminklu.

Simnas

Kauno PRPI (vad. D. Baliliūnaitė) vykdė archeologinius tyrinėjimus XVI—XIX a. Simno bažnyčioje. Ištirta 50 kv. m. Aptiktas 30—320 cm storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas XVII—XIX a. Rasta 10 kapų, XVI—XVIII a. monetų ir XVII—XVIII a. keramikos šukių.

Telšiai

a) LII (vad. A. Varnas) Turgaus aikštėje sklype Nr. 14, Turgaus aikštės ir Iždinės gatvių rytiniame kampe bei Turgaus aikštės ir Sinagogos gatvių vakariniame kampe ištyrė 240 kv. m. Aptiktas 50—140 cm storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas XVIII—XIX a.

b) LII (vad. J. Stankus) Respublikos gatvėje Nr. 59 sklype vykdė žvalgomočius archeologinius kasinėjimus. Iširta 46 kv. m. Vertingo archeologinio sluoksnio nerasta.

c) LII (vad. J. Stankus) Kęstučio—Birutės gatvių kampe sklype ištyrė 216 kv. m. Aptiktas suardytas XIX—XX a. kultūrinis sluoksnis.

d) LII (vad. J. Stankus) sklype Sodų gatvėje Nr. 4 ištyrė 82 kv. m. Vertingo archeologinio sluoksnio nerasta.

e) LII (vad. J. Stankus) sklype Kęstučio ir Respublikos gatvių kampe ištyrė 176 kv. m. Šiaurės vakarų dalyje aptikta medinio pastato liekanų, datuojamų XIX a. pradžia, pietrytinėje—XIX a. pabaigos—XX a. pradžios mūrinio pastato liekanų.

Tytuvėnai

Kauno PRPI (vad. D. Baliliūnaitė) Tytuvėnų vienuolyno vidiniame kiemelyje vykdė archeologinius kasinėjimus. Iširta 5 kv. m. Aptiktas 30—65 cm storio supiltas XVII—XX a. kultūrinis sluoksnis be radinių.

Ukmergė

a) PRPI (vad. S. Berulis) įvairiose būsimų žemės darbų vietose ištyrė 16,7 kv. m. Tik Gedimino gatvėje Nr. 37, iškasus 6,2 kv. m, rastas XVIII—XIX a. kultūrinis sluoksnis. Kitose vietose jo neaptikta.

b) Vidiškių karjero vietoje PRPI (vad. S. Berulis) aplink suardytą griautinį kapą vykdė žvalgomočius kasinėjimus. Ištyrė 14 kv. m, tačiau kitų palaidojimų nerasta. Suardyto kapo datuoti nepavyko.

Utena

UKM (vad. D. Ribokas) kasinėjo menamas Dauniškio partizanų kapinaitės. Iširta 143 kv. m, tačiau partizanų palaikų nerasta. Aptiktos tik XVIII a. antrosios pusės—XIX a. pradžios Dauniškio kapinaitės—19 kapų.

Varniai

a) ZAM (vad. L. Valatkienė) Sv. Aleksandro bažnyčios dešinės zakristijos rūsyje ištyrė 187 kv. m. Rasta 15 kapų, datuojamų XVII—XVIII a.

b) Lūkšto ežero „Alkos kaktas“ pusiasalio šiauriniame krante MLIM (vad. V. Zulkus) per žvalgomočius tyrinėjimus iškasė 5 šurfus—7,5 kv. m. Rasta titnago skelčių, brūkšniuotosios ir žiestos XIV—XVI a. keramikos. Kultūrinis sluoksnis 10—15 cm storio. Greičiausiai tai buvusi alkavietė, datuojama XIV—XVI a.

Veliuona

Kauno PRPI (vad. D. Baliliūnaitė) Veliuonos piliakalnių apsauginėje zonoje vykdė archeologinius kasinėjimus. Iširti 5 kv. m. Aptiktas 40—90 cm storio kultūrinis sluoksnis be radinių.

Vilkaviškis

Atgimimo aikštės sklype Nr. 11 PRPI (vad. S. Berulis) ištyrė 10 kv. m. Atidengti 4 šurfai, tačiau nei vertingo kultūrinio sluoksnio, nei radinių neaptikta.

Vilnius

a) PRPI (vad. K. Katalynas) įvairiose Lukiškių aikštės atidengė 10 šurfių ir perkasą, kurių bendras plotas 61,5 kv. m. Aptiktas 60—250 cm storio apardytas kultūrinis sluoksnis su XVI—XX a. radiniais. Kai kur išlikęs XVI—XVII a. kultūrinis sluoksnis.

b) Maironio gatvė Nr. 12. Valant stačiatikių katedros (Skaisčiausiosios Dievo Motinos soboro) pietrytinį rūsį, po XVIII—XIX a. susiformavusiais griuvenų sluoksniais aptiktos 6 kriptos. PRPI (vad. K. Katalynas) vieną iš jų tyrinėjo. Atidengė labai sunykusį griautinį palaidojimą, orientuotą galva į vakarus. Įkapių nerasta, todėl kapo datavimas neaiškus.

c) Malūnų gatvė Nr. 3, 5. PRPI (vad. K. Katalynas) toliau kasinėjo 1989—1991 m. pradėtą tyrinėti bernardinų vienuolyno (įkurto 1495 m.) ūkinį kiemą. Tyrinėtos tarp II, III ir IV plotų likusios kontrolinės juostos. Aptiktas 100—120 cm storio kultūrinis sluoksnis su gausiais XVI—XVII a. radiniais.

d) Pylimo gatvė Nr. 7. PRPI (vad. T. Poška) prie čia esančio pastato ir į šiaurės vakarus nuo jo iškasė 5 šurfus ir 2 perkasas, kurių bendras plotas 32,5 kv. m. Aptiktas apardytas XVI—XVII a. skirtinas kultūrinis sluoksnis, gilesnių datuoti nepavyko. Prie šiaurinio pastato galo rasti 2 griautiniai kapai be įkapių.

e) Tilto gatvė Nr. 33. PRPI (vad. T. Poška) iškasė 5 šurfus, kurių bendras plotas 15,5 kv. m. Aptiktas 130—280 cm storio kultūrinis sluoksnis, kurio apatinė dalis susiformavusi XVI—XVII a. Surinkta nemaža radinių.

f) Menininkų rūmų kiemas Daukanto a. 8. PRPI (vad. V. Vainilaitis) rūmų kiemo šiaurės rytuose iškasė 2 šūrfus, kurių plotas 18 kv. m. Aptiktas XVII a. kultūrinis sluoks-
nis, kuriame atidengta krosnies pamato liekanų. Įžemis nepasiektas.

g) Gaono gatvė Nr. 4. PRPI (vad. V. Vainilaitis) pastato rūsiuose ištyrė 110 kv. m — viršutinę kultūrinio sluoksnio dalį. Aptikta XVI—XX a. kultūrinis sluoksnių. Atideng-
tas XVII a. akmenų grindinys ir krosnies liekanų. Įžemis nepasiektas.

h) Kairiajame Neries krante, miškingoje vietoje tarp klinikų ir Valakampių tilto
PRPI (vad. K. Katalynas) iškasė 8 šūrfus, kurių bendras plotas 11 kv. m. Aptiktas frag-
mentiškai išlikęs iki 100 cm storio kultūrinis sluoksnis. Rasta XVI—XVII a. datuotinos
buitinės keramikos šukių, taip pat XVI a. antrosios pusės plokštinio koklio dalis.

i) Skapo gatvė Nr. 4. PRPI (vad. K. Katalynas) pastato (Sulistrovskių rūmų) kieme
atidengė 2 šūrfus—3 kv. m. Aptiktas daugiau kaip 160 cm storio supiltas kultūrinis
sluoksnis su XVI—XIX a. radiniais. Dėl pakilusio gruntinio vandens įžemis nepasiektas.

Virbalis

PRPI (vad. S. Berulis) 2 sklypų būsimų statybų vietoje vykdė žvalgomuosius ka-
sinėjimus. Iširta 6 kv. m. Vilniaus gatvės sklype Nr. 22 iširta 4 kv. m plote rasta
XVIII—XX a. pastatų liekanų. Po jomis aptiktas kultūrinis sluoksnis, susiformavęs apie
XVIII a. vidurį. Rasta XVII a. vidurio Rygos arba Livonijos šilingo fragmentas ir XVII—
XVIII a. koklių bei jų dalių.

A. Asadauskas

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTO 1992 METŲ ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS

Įvairiuose Lietuvos rajonuose dirbo 15 grupių, kurioms vadovavo Etnografijos sky-
riaus bendradarbiai. Kiekvienoje grupėje buvo pagal sutartį samdytų dailininkų ir la-
borantų. Jie rinko duomenis naudodami daugiausia temų vykdytojų sudarytus klausimų
lapus. Taupant lėšas, į vieną grupę buvo įtraukti darbuotojai, kaupiantys medžiagą skir-
tingoms programoms.

Programai „Šeima ir šeimos papročiai“ medžiagą rinko 4 grupės. Vyr. moksl. bendr.
P. Kalnietis su vyr. labor. A. Augustinu rugsėjo 1—30 d. Tauragėje ir Ukmergėje
gavo 300 žmonių atsakymus į anketą „Pasaulėžiūra ir šeimos dorovė“. Siekta nu-
statyti šeimos sudarymo ypatybių, šeimos narių tarpusavio santykių, vertybinių nuostatų
formavimosi sąsajas su šeimos narių pasaulėžiūra, kaip visuomenė veikė šeimos narių
ekologinį elgesį, tautines pažiūras.

Asist. R. Paukštytė su vyr. labor. A. Augustinu, labor. G. Aučiniuku
ir J. Pridotkaitė liepos 20—24, 27—31 d. Biržų, Jonavos, Kėdainių, Kupiškio, Pa-
kruojo, Panevėžio, Pasvalio, Tauragės, Ukmergės raj. užrašė 271 lapą atsakymų į klau-
simų lapus „Gimtųjų papročiai“ ir „Krikštytųjų papročiai“. Mėginta nustatyti pribuvėjos
reikšmę kaimo bendruomenei, pribuvėjos ir bendruomenės ryšį, kas palaikė pribuvėjos
institucijos gyvybingumą ir nulėmė jos sunykimą.

Programai „Etninė kultūra tautinio atgimimo laikotarpiu“ duomenis rinko 9 grupės.

Asist. A. Čepaitienė liepos 7—17 d. Biržų, Joniškio, Kupiškio, Pakruojo, Pa-
nevėžio raj. užrašė 78 lapus informacijos tema „Verpimas, verpimo įrankiai ir jų puo-
šyba“. Dail. R. Pilkaitė-Butvilienė nupiešė 47 objektus.

Moksl. bendr. L. Kazlauskienė birželio 15—26, birželio 29—liepos 4, liepos
13—17 d. Akmenės, Ignalinos, Jurbarko, Kelmės, Klaipėdos, Kretingos, Mažeikių, Pa-
kruojo, Pasvalio, Plungės, Skuodo, Silalės, Silutės, Tauragės, Telšių, Zarasų rajonuose
žvejybos tema užrašė 270 lapų duomenų apie XX a. žvejus, žvejybos organizaciją ir
inventorių. Jai talkinęs dail. V. Gustas nupiešė 268 žvejybos prietaisus.

Vyr. moksl. bendr. V. Milius liepos 16—rugpjūčio 15 d. Kelmės rajone aprašė
Karklėnų, Kražių, Pašilės, Kelmės senąsias kapines, Sventragių kapukus, Kražių žydų
kapines, Lazdijų rajone—senąsias katalikų ir žydų, taip pat dabartines Kapčiamiesčio
kapines, Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių kapus Kalvių kaime. Sulaikė duomenų
apie kapinių tvoras, želdinius, takus, kapus, paminklus, priežiūrą. Dail. A. Bareikytė
ir A. Taunytė nupiešė 84 etnografinius objektus: ornamentuotus geležinius kalti-

nius kryžius, senovines ir dabartines kapų tvoreles. Nufotografuoti 236 etnografiniai daiktai, daugiausia kapinių fragmentai, sakraliniai pastatai, pakelių, sodybų, miestelių aikščių ir šventorių paminklai.

Moksl. bendr. J. Morkūnienė liepos 27–31 ir rugpjūčio 3–14 d. Alytaus, Jonavos, Kėdainių, Lazdijų, Prienų, Trakų, Varėnos, Vilniaus rajonuose rinko medžiagą apie odos ir kailių apdorojimą: įrankius, darbo technologiją, amato išmokimą. Užrašyta 172 lapai pasakojimų ir prietaisų aprašymų, nufotografuota 175 kailhadirbystės realijos. Dail. M. Puzinaitė padarė 61 įrankių ir darbo priemonių piešinį.

VDU doktorantė V. Savonikaitė birželio 29–liepos 4, rugpjūčio 17–21 ir 24–28 d., naudodama etnografinių klausimų lapą „Audinių raštai ir spalvos“, Akmenės, Biržų, Ignalinos, Mažeikių, Rokiškio, Skuodo, Švenčionių, Utenos ir Zarasų rajonuose užrašė 358 lapus informacijos su scheminiais audinių raštų piešiniais. Ekspedicijoje mėginta nustatyti audimo technikas, žaliavų, ornamentų ir spalvų derinių pakitimus bei jų priežastis XX a.

VDU doktorantas V. Tumėnas liepos 20–24 ir rugpjūčio 3–14 d. Alytaus, Klaipėdos, Lazdijų, Prienų, Silutės rajonuose užrašė duomenų apie juostas ir jų pavadinimus, liaudies tikėjimus, nevedusių žmonių laidojimo papročius bei šiuolaikinę liaudies tekstilę. Leipalingio ir Kapčiamiesčio apylinkėse užfiksavo savitų juostos mazgų rišimo būdų ir jų pavadinimų, Stakliškėse rado šioms apylinkėms būdingų juostų su spalvotu dugnu. Užrašyta tikėjimų apie laumės juostą ir laumės šluotą. V. Tumėnas atkreipė dėmesį į tai, kad Stakliškėse, kaip ir Punske (Suvalkų vaivadija), gyvavo paprotys nevedusius į kapus lydėti rankšluosčiais persijuosusių palydai. Užrašyta 59 lapai informacijos, nupiešta 5 juostos, nufotografuota 90 kadru etnografinių objektų.

Pagal programą „Kaimo bendruomenės papročių raida“ dirbo 9 grupės. Vyr. moksl. bendr. R. Merkienė birželio 22–26, birželio 29–liepos, rugpjūčio 25–28 d. Ignalinos, Jurbarko, Švenčionių, Utenos, Varėnos raj. rinko medžiagą, naudodama klausimų lapus „Kalendorinių švenčių trukmė“, „Švėstas ir nepaprastas vanduo“, „Šventinės sūpuoklės“, „Velykinė žaluma“, „Pavasario, vasaros ir rudens šventės“. Padėjo vyr. labor. A. Augustinas, labor. G. Aučnikas ir D. Svidinskaitė, kurie birželio 15–19, liepos 13–17, rugpjūčio 3–14 ir 17–22 d. Akmenės, Alytaus, Biržų, Lazdijų, Kupiškio, Mažeikių, Pakruojo, Pasvalio, Plungės, Prienų, Skuodo ir Trakų rajonuose dar naudojo klausimų lapus „Žiemos meto būrimai ir tikėjimai“, „Apeiginė ugnis ir duona“. Užrašyta 350 lapų informacijos. Mėginta nustatyti, kaip keitėsi religinių švenčių švenčių naminės apeigos, kokie apeiginiai elementai labiausiai paplitę, kokia sakramentalijų būtinė paskirtis, kaip jos naudojamos švenčių dienomis ir ekstremaliais atvejais. Užfiksuota apeiginių formulių, šventinių valgių receptų, maginių būdų ateities orams paveikti.

VDU doktorantas Z. Saknys birželio 22–27, birželio 29–liepos 4, liepos 7–17 ir 20–24 d. Biržų, Ignalinos, Joniškio, Jurbarko, Kupiškio, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Ukmergės, Zarasų raj. pagal klausimų lapus „Jaunimo tarpusavio bendravimo papročiai“, „Jaunimo brandos apeigos ir išėjimo iš jaunimo bendrijos papročiai“ užrašė 203 lapus informacijos. Pradėta kaupti medžiagą apie kaimo jaunimo teritorinės bendrijos savivaldą (geriausio berno institutą, merginų ir vaikinių indėlių palaikant kaimo jaunimo statusą, organizuojant bendrijos suėjimus ir kt.), kaimo bendrijos narių hierarchiją, kaimo bendrijos statuso įtaką renkantis vedybų partnerį. Siekiant atskleisti jaunimo brandos apeigų struktūrą, rinkta medžiaga ir apie iniciacines apeigas, nesusižiusias su jaunimo bendravimo papročiais.

Birželio 22–26 d. Jurbarko raj. vyko mokomoji jaunųjų etnografų mokyklos ekspedicija (vad. R. Merkienė ir V. Petrevičienė). Moksleiviai naudojami etnografinių klausimų rinkiniu „Kaimo papročiai ir žinija“ (Vilnius, 1991). Užrašyta 292 lapai informacijos. Juo naudojosi ir VDU studentai, birželio 22–26 ir birželio 29–liepos 4 d. atlikę praktiką Jurbarko ir Varėnos raj. (vad. R. Merkienė). Užrašyta 426 lapai pasakojimų įvairiomis temomis.

Liepos 20–24 d. asist. R. Paukštytė vadovavo Vilniaus aukštesniosios kultūros mokyklos klausytojų mokomajai ekspedicijai. Užrašyta 100 lapų įvairių pasakojimų.

R. Merkienė